چینەکان: ئەو وشە بچوکەی ئەیتەکان دەیانەوێت بیرت بچێتەوە ... نووسینی: کریس هێدجس

ئەرستۆ و نیکیلۆ مکیاڤیلی و ئەلیکس دی توکفیل و ئادەم سمیث و کارڵ مارکس فەلسەفەکانیان بنیات نا لە سەر بنەمای ئەوەی کەوا ناکۆکییەکی سروشتی هەیە لە نێوان دەوڵەمەندەکان و ئەمەدا. بەرژەوەندی دەوڵەمەندەکان بەرژەوەندی ئێمە نییە. ڕاستەکانی ئەوان ڕاستی ئێمە نییە. ژیانی دەوڵەمەندەکان ژیانی ئێمە نییە. بوونی سەروتێکی زۆر تەنها نیشانەی شەرمەزاری نییە بۆ ئەوانەی کە نییانە، بەڵکوو دەبێتە هۆی ئەوەی کەمینەیەک توانای بەگەڕخستنی سوپایەک لە پارێزەر، دادوەر، ئەکادیمی و سیاسی و ڕۆژنامەوانی هەبێت بۆ کۆنترۆڵکردنی جەدەلە گشتەکان و خنکاندنی دەنگی ئۆپزسیۆن.

لیبراڵیزمی نوێ، بە پیشەسازینەکردن، وێرانکردنی سەندیکا کرێکارەکان، کەمکردنەوەی باج لەسەر دەوڵەمەندەکان یان هەر نەهێشتنی، بازرگانی ئازاد، عەولەمە، چاودێریکردن لەلایەن دەوڵەتەوە، شەڕی بەردەوام و توندوتیژی – بەکارهێنانی ئایدیۆلۆژی و ئامرازەکان لەلایەن کەمینەوە – پیشاندانی بە جەماوەر وەک یاسایەکی سروشتی بەقازانجی خۆیان – ئامرازی چوونە پێشەوەی کۆمەڵگەو ئابور، تەنانەت وەکوو دینامکیەتی ئۆلیگارشی دامەزراوەکانی لیبراڵ دیموکراسی کێشەکانی قەیرانی ئاوهەوا، زیادیان کردووەو بونەتە مایەی هەڕەشە لەسەر ژیانی مرۆڤ.

ئۆلیگارشەکان دڵخۆشدەبن بە قسەکردن لەسەر ڕەگەز. دڵخۆشدەبن قسە لەسەر شوناسی ڕەگەزی و ڕەگەز بکەن. ئەوان دڵخۆش دەبن قسە لەسەر نیشتمان پەروەری بکەن. دڵخۆش دەبن قسە لەسەر ئاین بکەن. دڵخۆش دەبن بە قسەکردن لەسەر دیاردەی کۆچ. دڵخۆشن بە قسەکردن لەسەر لەباربردن. دڵخۆشدەبن قسە لەسەر کۆنترۆڵکردنی چەک بکەن. ئەوان دڵخۆشدەبن قسە لەسەر کەلتوری توندو تیژ یان کەلتوری ئازاد بکەن. دڵخۆش نابن بە قسەکردن لەسەر چینەکان. ڕەگەز، جەندەر، ئاین، لەباربردن، کۆچبەری، کۆنترۆڵکردنی چەک، کەلتور و نیشتمان پەروەری ئەمانە هەمووی بەکاردەهێنرێن بۆ پارچە پارچەکردنی کۆمەڵگە، بۆ بەگژیەکداکردنی خەڵک و بزواندنی ڕق و توندوتیژی. شەڕی کەلتوری ئەو هەلە دەبەخشێتە کەمینەیەکی وەک دیموکراتەکان و کۆمارەکان تا

زیاتر تاڵانی بکەن.
جیاوازیەکی بنەرەتی زۆر کەم هەیە لە نێوانی هەردوو حیزبی سیاسی کۆمارێکان و دیموکراتەکان لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا. ئەمە هۆکارە بۆ ئەوەی ئۆلیگارشییەکی وەکوو دۆناڵد ترامپ و مایکڵ بلومبێرگ بە ئاسانی بتوانن لە حزبێکەوە بڕۆن بۆ حیزبێکی تر. وەک ئەرستۆ نووسیویەتی هەرکاتێک ئۆلیگارشێکان دەستەڵاتیان گرتە دەست، ک□م□گ□ یان دەبێت قبوڵی بکات، یان دەبێت شۆڕش بکات.
وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ١٩٣٠ لە لێواری شۆڕشدا بوو لەگەڵ ئەگەری ڕوخانی سەرمایەداری، ئەوەش ڕاستییەکە سەرۆک فرانکلین ڕۆزف□□ت دانیپێداناوە لە نووسینەوەی یادەورێکانیدا . ڕۆزفێڵت زۆر بە توندی سەرکوتی هێزە ئۆلیگارشێکانی کرد. حکومەتی فیدراڵیش دەستبەجێ ١٢ ملیۆن هەلی کاری ڕەخساند لە ڕێگەی بەڕێوەبەرایەتی گەشەی کرێکارانەوە (WPA) ئەوەش وایکرد دەوڵەت ببێتە خاوەنی گەورەترین هێزی کار لە وڵاتدا.
سەندیکاکان بە یاسایی کرانەوە، چوونکە زۆرێکیان قەدغەکرابوون، هەروەها لەڕێی یاساکانی کاری نیشتمانییەوە پەیوەندێکان ڕێکخران. ڕەزامەندی نیشاندا لەسەر یاسا بانکێکان لەگەڵ کردە بانکێکان لە کاتی نەخوازرودا بۆ ڕێگەگرتن لە تێکشکانی ستۆک مارکێتەکان، هەموو ئەوانە لە ١٩٣٣ بوو. بەڕێوەبەرایەتی فیدراڵی بۆ فریا کەوتن و ژیانەوە هەستا بە دابینکردنی ٩.٨٨ ملیار دۆلار بۆ فریاگوزاری خواردن لە شار و شارۆچکەکاندا. سەرۆک لەسەر لیستی دیموکراتەکان باجێکی زۆری خستە سەر دەوڵەمەند و خاوەن کارگەکان. (بەڕێوەبەرایەتی کۆمارێکان سەرۆک دوات ئیزنهاوەر لە ١٩٥١ یشدا باجێکی بەرزی بە ڕێژەی ٩١% لە خاوەن داهاتە زۆرەکان وەردەگرت.) کابینەکەی ڕۆزفێڵت کۆمەڵێک بەرنامەی خستە بواری جێبەجێکردنەوە لەوانە: بیمەی کۆمەڵایەتی و خانە نشینی گشتی. هەروەها یارمەتی مادی پێشکەشکرد بە سەپان و کرێکارانی پەنا بەر و هونەر و کایە کەلتورێکان. یاسای وڵاتە یەکگرتووەکانیان بۆ خانوو بەرەو یاسا کاری ١٩٣٨ یان دامەزراند کە لایەنی کەمی کرێی دەستنیشان کرد لەگەڵ سنووردانان بۆ سەعات کار.
ئەم دەخاڵەتکردنە چڕو پڕەی حکومەت وایکرد دەوڵەت لەو ئەزمە ئابووری□ گەورەیە بێتە دەرەوە، ئەم کارانە وایانکرد ڕۆزفێڵت بۆ جاری چوارەم هەڵبژێردرێتەوە، وە پارتی دیموکرات ببێتە خاوەنی پێگەی بەرینی جەماوەر لە نێو خێزانە کرێکاریەکان و چینی ناوەندا. ئەگەر دیموکراتەکان ئەو شێوە کارەیان زیندووبکەنەوە، ئەوە بەدڵنیاییەوە هەموو هەڵبژاردنەکان دەبەنەوە، بەڵام کارە نوێیەکانیان کاری دێوە ڕەشە ئۆلیگارشییەکانە.

هەر پێش شەڕی دووەمی جیهانی لە کۆتایی ساڵی ١٩٤١ دا دەستیانکرد بە پاشەکشە لە بەرنامەکانی ڕۆزفێڵت. ئەمانە بە شێنەیی ئەو بەرنامەیەیان وەلانا کە نەک هەر سەرمایەداری ڕزگارکرد بەڵکوو جەدەلیشی لەسەر دیموکراسی هێنایە پێشەوە.
ئێستا ئەمە لە وڵاتێکی ئەلیگارشیدا ژیان دەکەین. ئەلیگارشی دەستی گرتووە بەسەر سیاسەت، ئابوری، کەلتور، خوێندن و چاپەمەنەکاندا. دەکرێت دۆناڵد ترامپ نێرگزی و فێڵبازبێت، بەڵام هێرش دەکاتە سەر ئەیتە ئەلیگارشەکان لە وتارەکانیدا بە دڵخۆشکردنی جەماوەرەکەی.
ترامپ وەکوو ساندەرز قسە لەسەر تابەکان دەکات، هەرچەندە وەکووسی بە کەمینە درووست دەکات، بەڵام نابێتە هۆی ترسی ڕاستقینە لایان وەکوو ساندەرز.
ترامپ وەکوو هەموو دیماگۆجییەکانی تر هانی توندو تیژی دەدا دژ بە کەمینە بێ پشت و پەناکان و دابەشکردنە کەلتوری و کۆمەڵایەتییەکان فراوانتر دەکات، لە بەرانبەریشدا واز لە دەوڵەمەندەکان دەهێنێت وەکو ئەوەی کە هەن. ئەوە ساندەرزە ئەلیگارشەکان لێی دەترسن و ڕقیان لێیەتی.
ئێیتی ناو پارتی دیموکرات، هەموو میکانیزم و ڕێگا نادیموکراتەکان دەگرنە بەر بۆ ڕێگەگرتن لە ساندەرز بۆ بردنەوەی لە هەڵبژاردنەکاندا. ڕۆژنامەی نیۆرک تایمز چاوپێکەوتنی ئەنجام دا لە گەڵ ٩٣ کەس لە کۆی ٧٠٠ هەڵبژێردراو کە پارتی دیموکرات ئامادەی کردوون بۆ خولی دووەمی هەڵبژاردن ئەگەر لە خولی یەکەمدا لەو ١٩٩١ هەڵبژێردراوانە هیچ هەڵبژێردراوێک دەنگی تەواو بەدەست نەهێنێت، زۆرینەی ئەوانەی چاوپێکەوتنیان لەگەڵدا کراوە دەڵێن: ئەمە ڕێگری دەکەین لە هەڵبژاردنی ساندەرز ئەگەر لەخولی یەکەمدا دەنگی تەواو بەدەست نەهێنێت و کەسایەتییەکی دیکە پێشنیار دەکەین تەنانەت ئەگەر لە هەڵبژاردنە بنەڕەتەکانیشدا خۆی هەڵنەبژاردبێت. سیناتەر شێرود براون لە هەرێمی ئۆهایۆ ئاماژەی بەوەکرد بەوەی ئەوان ئەو کارە دەکەن تەنانەت ئەگەر لاینگرانی ساندەرز واز لە حیزبیش بێنن. ئەگەر ئەمە ڕووبدات بەخۆی کارەساتە، وەدەبێتە هۆکارێک بۆ بردنەوەی خولی دووەمی سەرۆکایەتی لەلایەن ترامپ ەوە.
وەک ئەوەی لە ١٧ی شوبات لە ستونەکەمدا نووسینکم نووسی لە ژێر سەردێڕی بنەمای یاریی نوێیەکان، کەوا سۆشیال دیموکراتییەکەی ساندەرز لە بنەڕەتدا مامەڵەیەکی نوێی دیموکراتییەتە. تێڕوانینە سیاسەکانی بەشەکە لە باوەڕی باو لە فەرەنسا یان ئەڵمانیا کەوا سۆشیال دیموکرات وەک پارتێکی سیاسی قبوڵکراوە، لەلایەن کۆمەنیست و سۆشیالیستە ڕادیکاڵەکانەوە بە موساوەمەکار دەناسرێت. ساندەرز بانگەوازی کۆتاییهێنان بە شەڕە دەرەکەکانمان دەکات، کەمکردنەوەی

بودجەی سەربازی بەمەبەستی دەستبەرکردنی پێداویستیە تەندروستیەکان بە هەمووان، هەڵوەشاندنەوەی سزای لە سێدارەدان، دانانی سنورێک بۆ زیندانیکردن و زیندانی تایبەتی، گەرانەوەی Glass-Steagall، زیادکردنی باج لەسەر دەوڵەمەندەکان، زیادکردنی لایەنی کەمی کرێ بۆ $١٥ لە کاتژمێرێکدا، پوچەڵکردنەوەی قەرزی خوێندکاران، وەلانانی Electoral College، وەستانی شێوەی دەرهێنانی گازی سروشتی و تێکشکانی شێوی خاوەندارێتی سەرچاوە کشتوکاڵەکان. ئەمان ئەجندایەک نین بۆ شۆڕش.

ساندەرز بە پێچەوانەی سۆشیالیستە ڕادیکاڵەکانەوە بانگەوازی بەدەوڵەتیکردنی بانقەکان و نەوت و کارگەی چەکەکانی نەکردووە، لەدرێژەی نووسینەکەمدا چومەتە سەر ئەوەی، ساندەرز بانگەشتی ئەو ئەیتە تاوانبارانەی نەکردووە بۆ دادگا کەوا هۆکارن لە تێکشکاندنی ئابوری جیهانی، یان ئەوانەی دەست پێشخەریان کردووە لە هەڵگیرساندنی شەڕ، کە بوونەتە مایەی وێرانکردنی بەشێکی زۆری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و کوشتن و ئاوارەبوونی سەدان هەزار لەخەڵکی ئەوناوچانە، ئەو کارانە لەلایەن یاسا نێودەوڵەتەکانەوە بەتاوان و دوژمنکاری لەقەڵەم دراوە. باجی ئەم کارانە لە ٥ تریلیۆنە تا ٧ تریلیۆن لەسەر وڵات کەوتووە. ئەو بانگەوازی ئەوەی نەکردووە کە کرێکاران خاوەندارێتی بکەن لە کارگەو کۆمپانیاکان. ئەو بەڵێنی ئەوەی نەداوە کە دەوڵەت چاودێری نەخاتە سەر خەڵک. ئەو نیازی نییە سزای ئەو کۆمپانیانە بدات کە سەرمایەکانیان بردۆتە دەرەوەی وڵات. لە هەمووی گرنگتر بڕوای وایە، کە من بڕوام نییە، کە بتوانێت ڕیفۆرم لە نیزامی سیاسی بکات، تەنانەت لە نێو خۆی حیزبی دیموکراتیش. ئەو پشتیوانی لە مانگرتنی گشتی ناکات لە پێناو ڕوخاندنی سیستەمدا، کە ئەمە تاکە هیوایە بۆ وەستانی تێکچوونی سروشت کە بۆتە هەڕەش لەسەر چارەنووسی توخمی بەشەریەت. لە باشترین دۆخدا لە ڕووی سیاسییەوە کەسایەتییەکی موعتەدیلی ڕۆشنبیرە.

ڕابەرایەتی حیزبی دیموکرات بە تەواوی درکیان بەوە کردووە لە دیموکراتییەتێکی ڕاستەقینەدا دەوڵەمەندەکان ناتوانن هەڵبژاردنەکان بکڕن و نوێنەرەکانیان بنێرنە واشنتنی پایتەخت بۆ دارشتنی یاساکان، لەرەوە مەترسەکانی ڕۆڵی ئۆلیگارشی لە دەسەڵات و قسەو باسی نیشتمانی بێ بەها دەمێننەوە.

دیموکراتەکان وەکوو کۆمارەکان، خزمەت بە بەرژەوەندەکانی کۆمپانەکانی بیمە و دەرمان دەکەن. دیموکراتەکان وەکوو کۆمارەکان خزمەت بە کۆنتراکتەرەکانی هێزی بەرگری دەکەن. دیموکراتەکان وەکوو

کۆمارێکان خزمەت بە کەمپانیاکانی نەوت دەکەن. دیموکراتەکان شان بە شانی کۆمارێکان دەنگیان دا بە ٧٣٨ بلیۆن دۆلاردا وەک بودجەی ساڵی ٢٠٢٠ ی هێزە سەربازێکان. دیموکراتەکان وەک کۆمارێکان هەرگیز بەنیازی کۆتایی هێنانی شەڕی نەبڕاوەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست نین.
دیموکراتەکان بەهەمان شێوەی کۆمارێکان ئازادییە مەدەنێکانیان لێوەرگرتوینەتەوە وەکوو تایبەتمەندییە کەسایەتێکان و ڕزگاربوون لە چاودێریکردنی بەکۆمەڵ. دیموکراتەکان بە ئەندازەی کۆمارێکان ڕێگایان داوە بەوەی دەوڵەمەندەکان کۆمەکی بێسنوور بە هەڵبژێردراوەکانی خۆیان بکەن و ببێتە مایەی ئەوەی هەڵبژاردنەکانمان لەڕێی بەرتیلدانەوە بچێتە ڕێوە. دیموکراتەکانیش وەکوو کۆمارێکان دەزگاکانی پۆلیسیان بە ئاراستەیەکدا بردووە کە بۆتە خاوەنی ٢٥% ی بەندکراوی هەموو جیهان، لەکاتێکدا و□لاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا تەنها خاوەنی لە 5% دانیشتووانی هەموو جیهانە. دیموکراتەکانیش وەک کۆمارێکان رووی سیاسی کەمینەی دەسەڵاتدارن. سەرکردەکانی پارتی دیموکرات – کلینتۆن، نانسی پیلۆسی، چاک شومەر، تۆم پرێز – پێیان باشە حیزب و دەوڵەتی دیموکراتی هەڵبووەشێننەوە لە بەرانبەر دەستهه□□نەگرتن لە بەرژەوەندێکانیان. پارتی دیموکرات سەنگەرێکی پتەو نییە بە ڕووی ئیستبدادا، بەڵکو زامنی ئیستبدادە. ئەوان هاوبەشێکی تەواون لە پرۆژەی چینایەتیدا، لە ڕێی درۆو و فێڵەکانیان لە ژنان و پیاوانی کرێکار توانیان ڕاوەڕوتی خۆیان بکەن بەهەمان شێوەی ترامپ. هەر ه□□ش□یەک لە بەرانبەر بەرژەوەندییە چینایەتییەکانیاندا تەنانەتە ئەو پرۆژانەی ساندەرزیش خستنییە ڕوو، ئڵیتی ناو دیموکراتەکان ئامادەن لەگەڵ کۆمارێکان ڕێک کەون بۆ هێشتنەوەی ترامپ.
چیبکەین ئەگەر ئۆلیگارشێکانی ناو پارتی دیموکرات جارێکی تر مافی خۆ هەڵبژاردنیان لە ساندەرز سەندەوە؟ ئایا دەست لەم سیستمە هەڵدەگرین کە هەمیشە یارێکانی دژ بە ئێمە ئەنجام دەدات؟ ئایا پشت دەکەینە دەوڵەتی ئۆلیگارشی لە پێناوی بنیاتنانی دام و دەزگاکان بۆئەوەی لەگەڵ خواستەکانی خەڵکدا بێتەوە بۆ پاراستنی خۆمان و چاڵ هەڵکەنین بۆ هێزێک لە بەرانبەر هێزێکی تر؟ ئایا سەندیکاکان ڕێکدەخەین و بەرەی سێیەم و هێزی چەکداری بەڕێدەخەین کە بەزمانی شەڕی چینایەتی خۆی نمایش بکات؟ ئایا هەڵدەستین بە سازدانی ڕێکخراوە کۆمەڵایەتیی□کان کە بتوانێت دراوی ناوخۆی و بانقی گشتی و شوێنە هەرەوەزێکانی خواردن بەڕێ بخات؟ ئایا دەستدەبەین بۆ مانگرتن و یاخیبوونی مەدەنی (عصیان) بۆ بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات و ڕزگار بوونی خۆمان و ئەم هەسارەیە لەم ئۆلیگارشییانە.
لە ٢٠١٦، بڕوام وا نەبوو ڕابەرایەتی دیموکراتەکان ڕێ بە ساندەرز

بدێن خۆی هەڵبژێرێت بۆ پۆستی سەرۆکایەتی، هەرواش دەرچوو، بەکاریان هێنا بۆ کۆکردنەوەی دەنگەکان بۆ قازانجی هیلاری کلینتن. بەوام وانییە ئەو دوژمنکارییەیان لە بەرانبەر ساندرز دا هیچ کەمی کردبێت لە ٢٠٢٠. دزیکردنەکەی ئەمجارەیان پڕ شەرمهاوەرتر دەبێت، وە زۆر هێزی بەشداربووش لەوە ئاشکرادەبێت. ئەگەر هەموو ئەمانە وەک ئەوەی تێبینی دەکەم ڕووبدەن و چەپ بەردەوام بێت لە پشتیوانی خۆی بۆ دیموکراتەکان، کەواتە ئەمانە تەنها گەل نین بەڵکوو بەشدارن لە کۆیلەکردنی خۆیان. بنیات نانی هیچ حزبێکی سیاسی لە باوەشی دیموکراتەکاندا سەرکەوتوون بە دەست ناهێنێت، هەروەها لە یەک خولی هەڵبژاردنیشدا ئەم بزووتنەوەیە بنیات نانرێت. خەباتکردن دژ بە ئەلیگارشی قورس و ماندوکەرە و کاتێکی زۆرو خەباتی بەردەوامی دەوێت، قوربانی و زیندانی دەوێت، ئەم شەڕە لە خەباتی چینایەتییەوە سەرچاوە دەگرێت. هێزی ئەلیگارشی دەست لە هیچ شتێک ناپارێزێت بە سەرکوتکردن و لەباربردنی ئەم بزووتنەوەیە. شۆڕشی کرانەوەو ناتوندو تیژی دژ بە دەسەڵات تاکە هیوامانە، دەبێت دەسەڵاتی کەمینە بروخێنرێت، ئەگەر شکستمان خوارد ئەوە لە کۆتاییدا دیموکراتییەت و ڕەگەزەکەشمان لە ناودەچێت.

و: گۆران عەبدوڵڵا

سەرچاوە:
[/https://www.truthdig.com/author/chris_hedges](https://www.truthdig.com/author/chris_hedges/)

دیستانس لە دوژمنە نادیارەکە -4- ... ئازاد حەمە

بەشی چوارەم

- **لە دیستانسی ئەندازەییەوە بۆ دیستانسی کۆمەڵایەتی :**

لەژێرسایەی پەتای کۆرۆنا فایرۆس زاراوەناسی (Terminology) بە خشکە ئیشی خۆیدەکات و ڕۆژانە بە زاراوە و وشەی نوێ دەماناسێنێت و لەگەڵ مانا و بەکاربردنەکانیشی دەمانگونجێنێت. بە پێی

ڤایرۆسناسەکان لە ئێستادا باشترین شتێك دەشێت بۆ خۆپارێزی شانبەشانی ڕێکارییە تەندروستییەکانی تر جێبەجێبکرێت دیستانسە (دووری، نێوان، بەین)(Distance)، ئەمەبێتە دیستانسی جەستەیی (فیزیکیی) (Physical Distancing). ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی (WHO) بڕیاری لەسەر دروستکردنی بەینێك داوە لە نێوان کەسەکاندا کە 2 مەترێك بێت لە ئێستاشا لەگەڵ زیادبوونی مەترسییەکان، زانایانی بواری ڤایرۆسناسی پێشنیاری زۆرتر لە 2 مەتر دەکەن، بەڵام سازاندنی ئەم نێوانە زەبری ڕۆحی و ناخی بە تاکەکانی کۆمەڵگە دروستکردووە و هەڵچنینی دیوارەکانی بەین و نێوان زۆرێك لە مرۆڤەکانی دووچاری نامۆی و خەمۆکی کردووە. بەریەککەوتن و دەست لەیەکتردان و باوەشبەیەکترکردن هەمیشە بۆ کەسی ناساغ مانای ڕۆحی و دەروونی خۆی هەیە، لە پەتای کۆرۆناڤایرۆس ئەژێت ئەوە قەدەغەیە!
دیستانس لە تێگەیشتنەکی بیرکارییەوە بۆ تێگەیشتنەکی کۆمەڵایەتی ئەو گفتوگۆیەیە کە پاندێمی کۆڤید- 19 بەجۆرێکی تر هێنایەگۆڕێ. پەتاکە ئەو وشەیەی خستەناو سیستەمەکی گشتگیری ئەنجامگرانەی زیرەکانەوە. بیریشمان نەچێت کە زۆربەی مایکرۆبایۆلۆژیست و ڤایرۆسناسەکان پێیانوایە ئەم پەتایە ڤایرۆسێکی ژیرە و جوڵەکانی سامناکە و لە دەرەوەی کۆنترۆڵیشە. ئەمە وایکرد کۆرۆناڤایرۆس دروستکەری دوورییەکی (دیستانسەکی) تایبەت بەخۆی بهێنێتەئاراوە،پێوانە بەتەکایەوە و ئەندازە کاری ژماردن بکات.
هەر بۆیە دوورییە لە لێکسیکۆنی کۆرۆناڤایرۆس مانای پزیشکی و تەندروستی هەیە، کە لە مانا ماتماتیکییەکەوە سەرچاوە دەگرێت و مرۆڤاکان جێگای ژمارەکان و ئەندازەکان دەگرنەوە. دووریی جەستەکان لەیەکتر ئامانجی پزیشکی تێدایە، کە ئەوەش بۆ ئەوەیە ناسنامەی تەندروستیمان تێکەڵبەیەك تر نەبن، هەرچی کۆرۆناڤایرۆسە ناسنامەی لە جەستەکان وەرگرتەوە. جەستەکان لە چوونە نێو یەکتر Intertextuality دان. جەستەکان لێکدابراو نیین. بەیەك ئاشنان و بەیەکتر شت دەدەن. هەستیان بە یەك هەیە و یەکتر بانگ دەکەن، شتی هاوبەشیان هەیە. ئارەزووی یەکتر دەکەن و لەناو یەکتردا وێنابوون دروستدەکەن. مەخابن سیاسەتی تەندروستی تایبەت بە پەتای کۆرۆناڤایرۆس جەستەکان لێکدادەبڕێت و دوورییش دەخاتە نێوانیانەوە. دووری بۆشایی (Space) دروستدەکات. لەگەڵ کۆرۆناڤایرۆس کە باس لە بۆشایی کرا نەك هەر فەلسەفە، بەڵکو بیرکاری و فیزیاش هاتەگۆ. چونکە وشەی بۆشایی ئاقاری تر بە گفتوگۆ دەدات کە بۆشایی لەوێدا تەنیا کۆمەڵایەتی یان جەستەیی نییە هەروەك تەندروستی مەبەستییەتی.
بەواتایەکی بەرینتر، مۆدێلی بیرکاری شانبەشانی فیزیك لەم

تەنگەژەی پەتای کۆرۆنایە هاتەناوەوە. لە فیزیکدا دوو جۆر چەندێتیی هەیە. “چەندێتیی پێوانەیی (کات، بارستایی، درێژایی) و چەندێتیی ئاراستەدار (هێز و تاودان)”. ئەمە ئێستا لەناو چەندێتیی پێوانەییدایین. یەکەی پێوانە بۆ دورخستنەوەمان لەیەکتر دەکەوێتە کار. مەتر ئامرازی پێوانەکردنەکەیە. ئەمە مۆدێلی نەهێشتنی سۆز و هەستە بە یەکتر، نەمانی ماچ و باوەش و تەوقەیە، کۆتایهاتنی بەریەککەوتنی جەستەییە. وەکیتر، کۆرۆنا شێوازێکی تازەی لە چاودێری و قەدەغە و رێگری و بگرە رێکاری توندی ئاسایشیش دروستکرد کە دەمێکە حکومەتەکان خەونی پێوەدەبینن.

مەبەست، کۆرۆناڤایرۆس وشەی دووریی (دیستانس) لە کردارە ژمارییەکەی خۆی خست و لەبری ئەوەی لەنێوان شتەکاندا هەبن کەوتنە نێوان مرۆڤەکانەوە. دووریی لە دووری ئەندازەییەوە بەرەو دووری کۆمەڵایەتی ملینا. پێشتر بیرکاری باسی لە “دووریی لە بۆشایی دوو رەهەند (Dimension)ی یان سێ رەهەندی” دەکرد کەچی ئێستا دووریی کەوتۆتە دەزەکی رەهەندی کۆمەلایەتییانەوە. دووریی لە رەهەندی ماتماتیکییەوە بەرەو رەهەندی سۆسیۆلۆژییانە هەنگاو دەنێت. ماتماتیك دەیویست پێمانبڵێت “دووریی نێوان خاڵ و راستەهێل خۆی بریتییە لە کەمترین دووری نێوان خاڵەکە و هەر خاڵێکی سەر راستەهێڵەکە” کەچی ئێستا سۆسیۆلۆژیای دووریی لەژێر زەبری کۆمەڵایەتی پەتای کۆرۆنا پێمان دەڵێت دووریی خۆپارێزیی و ئەوی تر پارێزیشە. دووریی لێرە دروستکردنی مەودایە بۆ زەقکردنەوەی بۆشاییەك کە رەهەندەکەی سیاسەتی تەندروستی دیاریدەکات. پەتای کۆرۆناڤایرۆس سود لە نەمانی دووریی وەردەگرێت بۆ ئیشکردن، بڵاوبوونەوە و تەشەنەسەندنی خۆی، سیاسەتی تەندروستیش بەچاندنی دووریی، کە دیواری هەڵچنراوی نێوان جەستەکانە، کار لەسەر سنوردانان بۆ پەتاکە دادەنێت، بەڵام پەتای کۆرۆناڤایرۆس دوورییەکانی، نێوانەکانی، جارێ لەسەر زەوی هێشتوەتەوە و نەیگەیاندۆتە ئاسمان. لەسەر زەوی بەینەکان پێویستە لەنێوان مرۆڤەکان بپێورێن، کە پێشتر لەنێوان شتەکاندا دیاری دەکران. سیاسەتی تەندروستی و پزیشکی کە گوێ لە سەنتەرەکانی ڤایرۆسناسی و مایکرۆبایۆلۆجی دەگرێت بریار لەسەر دووریی نێوانەکان دەدات. هەنووکە نێوانی مرۆڤەکان ترسناکترە لەنێوانی مرۆڤ – ئاژەڵ یان مرۆڤ – شتەکان (ئۆتۆمبیل، تەنەکە).

کەوابێت لێرە دەپرسین: دیستانسی جەستەیی (فیزیکی) یان دیستانسی کۆمەڵایەتی (Social Distancing) بکەوێتە نێوان کەسەکانەوە؟ بەشێك لە راوێژکارانی رێکخراوی تەندروستی جیهانی پێیان باشترە بوترێت دیستانسی جەستەیی تا دیستانسی کۆمەڵایەتیی، ئەمەش بۆ ئەوەی

مرۆڤەکان هەست بە بوونی خۆیان، بوونی کۆمەڵایەتیان، بکەن. دیستانسی کۆمەڵایەتی دابڕان و لێکجودابوون لە ئاگایی کەسەکان دروستدەکات و کاردانەوەی دەروونیشیان لەسەر دادەنێت. هەرچی لە دیستانسی جەستەییدایە جەستە لەوە نابڕێت و لە "ئەوی تر"یش دوور دەبێت و دەکرێت بوونی کۆمەڵایەتی خۆشی بپارێزێت. وەك خوێندن و کارکردن لەماڵەوە،لە دوورەوە. واتە لە دیستانسی جەستەییدا لە پەیوەندیداین بە دابڕاوی. ئەمە داهێنانی پاندێمی کۆڤید -19 یە. ئەم پاندێمیە دەخوازێت دووربەدوور لەتەکیەکدا بین. نێوان یەکماندەخات نەك پێوەکۆوە بوون.

حەیف ئەو دەمەی بۆشایی دەکەوێتە نێوانمانەوە ئیدی ئەمە لێك دادەبڕدرێین. لێکدابڕان تەنیا کۆمەڵایەتی نییە، بەڵکو جەستەییشە. بۆشایی لێکماندەکاتەوە و نێوان دەخاتە بەینمانەوە. بەینمان تێدەکەوێت و پەیوەندی لێکدەترازێت. لە فیزیادا هەروەك بیرکاریش هەموو دوورییەك ئاراستەی خۆی هەیە. کە باس لە بۆشایی دەکەین جێیەك ئامادەیە. شوێنێك کە خۆی لە بەرفرییدا دەبینێتەوە. واتە ڕەهەند (Dimension) بوونی هەیە و خودی ڕەهەندیش لە فرە ڕەهەندیدایە. کۆرۆناڤایرەس دەخوازێت شوێن دیاری بکات، جێ دەستنیشان بکات و لە بێ سنوورییەوە بیبات بەرەو سنووردارییی.

ڕەهەندی بۆشایی لەسەر دەستی فیزیاناسان لە "سێ ڕەهەندییەوە (بەرزی، درێژی، پانی) بەرەو چوار ڕەهەندی" دەچێت. "جێی (شوێن) کە سێ ڕەهەندییە لەگەڵ کات کە یەك ڕەهەندییە پێکەوە چوار ڕەهەندییەك پێکدەهێنن" کە ئەوەش جێکات Spacetime دروستدەکات.

ئەڵبەتە بەچوونی فەیلەسوفان و بیرکاران و فیزیاناسان بە بۆشایی لە زۆر لاوە یەکناگرنەوە بە تایبەت لەو شوێنەی کە فەلسەفە دەیەوێت بزانێت بۆشایی بوونە یان نەبوونە، لە فەلسەفە لەوە حاڵییە کە بۆشایی دەکەوێتە نێوان شتەکانەوە. ئەو دەمەش ئەمە ڕوودەدات بۆشایی تەنیا نییە و لە پەیوەندیدایە. ئێستا کۆرۆناڤایرەس ئەو پەیوەندییە دەخوازێت بقرتێنێت. ئەم گفتوگۆیە کە دەچێتە خانەی فەلسەفەی کاتەوە دوو زانای سەدەی 17 ، نیوتن و لایبنتز Leibniz، ڕۆڵیان لە بەرەو پێشەوەبردنی ئاقاری گفتوگۆکان، لەمەڕ کات و بۆشایی، دیووە. بە نیوتن جیاوازی لە نێوان " جووڵەی سرەوت و جووڵەی نەسرەوت" دا نییە. " لەو شوێنەی سرەوت نەسرەوتە بۆشایی هەر دەمێنێتەوە". هەرچی بە پێی لایبنتزە "بۆشایی پەیوەندی نێوان تەنەکانە". بەم شێوەیە ناجۆری و ناهاوشێوەییەك لە بینینی ئەم دوو زانایەدا هەیە. نیوتن "بۆشایی یەکسانەدەکات بەو پەیوەندییەی لە نێوان شتە مادییەکاندا "هەیە. ئەمە بە لایبنتز وەك خۆی هەرسنابێت، چونکە لایبنتز وایدەبینێت کە "بۆشایی ئەو کاتە هەیە کە

تەنەکان جێگا داگیردەکەن و دەبێت لە تەنیشت یەکیشەوە بن ئەگەرنا بۆشایی بوونی نییە”. بۆشایی لای نیوتن “جێگایەکی ڕەهای هەیە و بوونی پێویست ناکات بە شتێك پڕبکرێتەوە”. بەم شێوەیە بێت ئێستا ئێمە زۆرتر لەناو بیردۆزەکانی لایبنتز دەژین تا نیوتن.
کەواتە، لەبەر ڕۆشنایی ناسنامەی بایۆلۆجی پاندەمی کۆڤید – 19 ناسنامەی ڕەوشتی و ناسنامەی تەندروستی خۆمان دادەڕێژینەوە و لە جەنگی پزیشکی و تەندروستییەوە بەرەو جەنگی فیزیایی و ئەندازەیی ملدەنێین. ئەم جەنگە بە خۆڕاهێنانی تاکیشە لەسەر لە ماڵەوەبوون بە پاساوی پاراستنی تەندروستی، تەندروستی جەستەکرا بە خەمی هەمووان. هەموان بووینە کۆیلەی جەستە و جەستەش نایەوێت ئەوە ببینێت کە نابینرێت یان جارێ نەبینراوە.

- **دوژمنی نادیار/ بینینی نەبینراو**

گۆی زەوی دوژمنێکی هاوبەشی بۆ دروستبوو کە هەموو پێکەوە لەسەر ناونانی بە پاندەمی کۆڤید – 19 ڕێککەوتین، هەر هەمووش کەوتینە جەنگەوە لەگەڵ ئەم دوژمنە نادیارە. لە ماڵەوەبوونمان کردە سەنگەری بەرەکانی ئەو جەنگە زۆرە ملیۆنییەی بەسەرمانا سەپێندرا دژ بە “”دوژمنی نادیار Invisible enemy “”. بێ ئەوەی بچێینە بەرەکانی جەنگ، بێ وەگەڕخستنی تانك و تۆپ و ڕۆکێت کەوتینە بەزاندنی ئەم دوژمنە گەردوناوییە. سەرسامکەر نەبوو کە ترامپ وتی “من سەرۆکی کاتی جەنگم لە شەڕی کۆرۆناڤایرۆسدا” (wartime president in coronavirus battle). هەندێك ناویاننا “”دوژمنی نادیاری هاوبەش common invisible enemy “”، چونکە دوژمنی کۆیە، دوژمنی پێکەوەبوون و ڕابەری دابڕان و جوداکردنەوەکانە لەگەڵ ئەویتر و لەگەڵ خودی خۆشمانا. لەتەك ئەویتر دووچاری نەناسی کردین، لەتەك خۆمانا خستمانیە ململانێ و گومانکردن لە پاکوخاوێنی خۆمان. بەم شێوەیە، نادیاریی (نەبینراوی) Invisible کۆرۆنا چیمان لێ داوادەکات؟ کۆرۆنا داوای ئەوەمان لێدەکات ببەینە قۆناغی دیارەوە (بینراوەوە) (Visible) یان دان بە بوونی ئەو دیوارە بهێنین کە لەنێوان دیار و نادیاردا هەیە؟ بە هاتنی ئەم میوانە نائازیزە نەبینراو بووە بینراو و بۆشایی نێوانیشان نەما و شوێنێکیش بۆ نەبینراو لە بوونمان لە ئامادەبوون کەوت. بۆ ئەوەی وتنەکانمان پتر فەلسەفی بکەین و دەزی دیار(بینراو) لەناو نادیار(نەبینراو) و بە پێچەوانەشەوە ڕاڤە بکەین، بۆ ئەو مەبەستە، دەگەڕێینەوە لای

بیرمەندی فێنۆمێنۆلۆژی فەرەنسی مێرلۆ – پونتی Merleau-Ponty کە لەم ڕووەوە جێپێی تێڕامانەکانی ونا بن.
لەبەر، لەو توێژینەوەیەی ناوبراوەوە دەستپێدەکەین کە بەناوی “"چاو و ڕۆح"” نووسیویەتی و تیایدا هەندێك پرسیار دەکات کە پێشتر لە پەرتووکی “فێنۆمێنۆلۆژیای درك” دا کردونی: “پەیوەندی دژەگەرای نێوان بینین (ڕوئیا) و بابەت؟ ئەو ڕوئیایەی ناسنامەی گشت جەستە و جیهانێك دیاریدەکات”؟پرسیارەکان وادەکەن مێرلۆ – پونتی “پەیوەندیەك لە نێوان جەستە و جیهان دروستبکات کە جەستە نەتوانێت دەستبەرداری جیهان بێت ” بەجۆرێك ” گشت جیهان دەبێت لە جەستەدا خۆی بەرجەستە بکات”. ئەزموونی جەستە لەبەر ئەزموونی دانەبڕانە لە نێوان شت و خود دا. بەمجۆرە جەستە لای مێرلۆ – پونتی دەتوانێت ببینرێت و بشبینێت”.
مێرلۆ – پۆنتی لەم کارەیدا باوەڕیشی بەوەیە “درکی حیسی جیهان بە بینین دەستپێدەکات و سەرەتای ئەم بینینەش جێختکردن دەبێت لە ڕووی جیهان. واتە “درکی حیسی بەهۆی بینینەوە مسۆگەردەبێت”. ئەوەی تایبەت بەم لایەنەش مەرجە سەرنجی بخرێتەسەر ئەوەیە کە بەهۆی بینینەوە درکی جیهان دەکەین. لەم حاڵەتەدا “چاو درکی جیهان دەکات. کۆرۆنا دەزەکی هەناوەتە پێش کە جیهانی درکپێکردن بکەوێتە ناو زەینی نەبینراوەوە، ئەو جیهانەی کە تیایدەژین و خەریکە دەکەوێتە دەخی لەبیرچوونەوەوە، کە ئەوەش وادەکات نەکارین ئەو جیهانە وەك بینراو پێیپەبەرین. لەم حاڵەتەدا “جیهانی درکپێکردن” پێچەوانەکەی بەرهەمدەهێنێت. “تەژیانی ژیان” یش دووچاری ئەستەمی بینین دەبێت. بەیە سەرنجڕاکێشانە پاندێمی کۆڤید-19 بینینمانی لە بینین خست. یان کۆرۆناڤایرۆس مافی بینینی سنووردارکرد. تەنیا ڤایرۆسناسەکان، شارەزایان لە ئێپێدیمی، درمناسی (Epidemiology)، ئەو مافەیان پێبەخشراوە ببینن.
میرلۆ – پونتی لە بەشێك لە قسەکانی پشتگیری لە وتنەکی پۆل ڤالێری Paul Valéry دەکات کە “وێنەگر جەستەی خۆی ئامادە دەکات” و ئەوەش بە ئەستەم دەزانێت کە “چۆن مرۆڤ دەتوانێت ڕۆح وێنەبکات”. بەس ئەم پرۆسەیە جیهان دەکات بە وێنە و “ئەوەش کە وێنە دەدات بەدەستەوە چاو و دەستە”. کەواتە لەبەر وێنەگر دەبێت بە مایکرۆبایۆلۆژیست کە دەکارێت نەبینراو بخاتە ناو پرۆسەی بینراوەوە. گەر لەسەر ڕەوتی هزرەڤانی میرلۆ –پونتی سەبارەت بە هەمان بابەت بەردەوامبین دەپرسین:

“شتی بینراو چییە؟ ئەو شتە چییە کە شت دەکات بە بینراو؟ بینراویی شت چییە؟ لێرە مێرلۆ – پۆنتی جەختدەکات کە “مانا بینراو نییە” و بەهۆی ئەوەوە نەبینراویش دەستنیشاندەکات. بەس ئەوەش رووندەکاتەوە کە “بینراو دژە جەمسەری نەبینراو نییە”، چونکە “بینراو بەشێکی لە نەبینراویی تێدا ئاخنراوە”. واتە بینراو نەبینراو لەخۆیدا کۆدەکاتەوە. مێرلۆ – پۆنتی ئەمە بەوە لێکدەداتەوە کە” نەبینراو بەچوونێکی دژە نهێنیانەیە بۆ بینراو”، بەڵام”مێرلۆ- پۆنتی بەراووردکارییەکان لەنێوان بینراو و نەبینراو پەسەند ناکات”، چونکە بەراووردکارییەکان بوونیان نییە. ئەمەش بۆ ئەم بیریارە فەرەنسییە ئەوە دەگەیەنێت کە “بینراو بناغە بۆ نەبینراو دادەنێت”. کەواتە کەرەناقایرەس لێرە نەبینراوە، لە مەحکومە بۆ بینین. خودی ناوەکەی بەڕێگەیە لەسەر بینینی. ناونانی سەرچاوەی بینینەکەیەتی. بینراوە بۆ کێ؟ لە کوێ؟ بۆ ڤایرەسناس و لە ئەزموونگەکانی درمناسی دا ئەوە کراوە.
بەقسەی مێرلۆ – پۆنتی “بەئەوەی لە بینراو تێبگەین پێویستە لە پەیوەندی بینراو بە نەبینراو تێبگەین”. “بینراویش بەوە لەقەڵەم دەدات کە شتەکە لێرە نییە، ئەو شتەیە کە دوورە”. گومانیش ناکات “بینراو یان بریتییە لەو ئیدیایەی گشت کەسێك هەیەتی بەخێی یانیش ئەوەی ئەویتر لەپێناو تێدا هەیەتی”. ئەڵبەتە پەیوەندی نێوان بینراو و نەبینراویش واشیدەکاتەوە کە “نەبینراو تەنیا نەبینراو نییە”. “بینراویش دەشێت ئەو شتە بینراوە بێت کە بۆ من بینراوە، یان بۆ کەسێکی تر بینراوە، دەشکرێت ئەو شتە بۆ ئەو بینراو بێت و بۆ من نەبینراو بێت”. تەنانەت باوەڕی بەوەشە کە “نەبینراو چاڵەکە لە بینراو دا”. هاوکات هەموو بینراوێك وەك نەبینراوێك دەبینێت “ئەمەش بەو مانایە نایەت کە بینراو و نەبینراو ناکەکن”. مێرلۆ- پۆنتی ئەمە بەسەر درك و نادرك، ئاگای و نائاگایشا پەیرەودەکات. هەروەها مێرلۆ – پۆنتی “نەبینراو وەك ئەو شتە دەبینێت کە ئەستا بینراو نییە”، لە دەکرێت لە شوێنێکی تر خۆی دەرخات. ئەمەو پێشوایە “نەبینراو وەك هیچ وایە، هیچیش نە لە نەبینراو زیاترە و نەش کەمترە”. ئەڵبەتە”پەیوەندی نێوان جیهان و بوونیش وەك پەیوەندی نێوان بینراو و نەبینراو دەبینێت”. پێویستە ئاماژە بەوەش بکەین کە گفتوگۆی مێرلۆ – پۆنتی تایبەت بە بینراو و نەبینراو لەهەندێك شوێن لەگەڵ “ئەنتەلەی دەکارت رووبەروودەبێتەوە”، کە لێرە بواری وەستانمان لەبارەیەوە نییە.

سەرباری ئەوە، مێرلۆ- پۆنتی لەم بەرهەمەیدا “جەستە دەکات بە شتێك دەكەوێتە نێوان جیهانی دەرەوە و ناوەوەی “من” ەوە، جەستە ئیدی شتێکی بابەتی یان دەرەکی نیی□، ب□کو ل□ نێوان بابەتی و خودیدایە”، ئەمەش ل□ بەرئەوەی کە “جیهان بۆلەمەولا ، ب□ بۆچوونی مێرلۆ – پۆنتی، جیهانێکی بابەتی تاك نییە”. بۆ مێرلۆ – پۆنتی ئەوەش پرسیارە کە “ئایا جیهانی دەرەکی لەودیو ئاگایمیانەوە بوونی هەیە؟ باشە گەر هەشبێت دەتوانین جیهان لە دەرەوەی ئاگایمان بناسین؟” بەخۆی ئەوەی مێرلۆ – پۆنتی دەیەوێت بیکات پێشنیارکردنی لێکدانەوەیەکی ئۆنتۆلۆژیانەیە لەمەر بوون لە جیهانا. پرسیاری “بوونی جیهان مانای چییە؟” بۆ مێرلۆ – پۆنتی پرسیارێکی فرە بە ماهیەتە. ئەم پرسیارە لای ئەم هزرەڤانە بە ناواخنە، چونکە “پرسیارە لەسەر مانای بوون”. پرسیارکردنی ئەم هزرەڤانەش لەسەر مانای بوون لە جەختکردن لە بوونی خودی بوون گرینگترە. وەکیتریش “عەوداڵبوونی مێرلۆ – پۆنتی بەدوای مانای بوون دەیباتەوە شوێنێك قسە لە واتای خود (سوبژێکت) و بابەت (ئوبژێکت) یش بکات”.

پووختت□، بۆ کەمکردنەوەی مەترسییەکانی کۆرۆنا ڤایرۆس بریار لەسەر دروستکردنی بەینی کۆمەڵایەتی لەنێوان کەسەکان لە کۆمەڵگە ، لە شوێنە گشتی و تەنانەت ناو ماڵەکانیش درا. تاکەکان لە ماڵەکان، ماڵ کە بووە ئۆفیس و کارگە و یاریگای بچووك، کە لە دۆخی کەرەنتیندان ویستی تەندروستیان بەسەر ویستەکانی تردا سەپاند و ئەو بەینەیان خستە نێوان خۆیانەوە کە سیاسەتی تەندروستی دایرشت. ئەمە دانپیاهێنانە بە بینینین. بەینی کۆمەڵایەتی بۆ کەمکردنەوەی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لە شوێنە گشتییەکان و وەستاندنی جوڵە هەوڵێکە بۆ دورکەوتنەوە لە بینراو. بەینخستنە نێوان کەسەکانەوە دانپیاهێنانە بە بوونی فیزیای، جەستەیی، پەتای کۆرۆنا. دورکەوتنەوەی کۆمەڵایەتی دورکەوتنەوەی جەستەیشی تێدا بەرجەستەیە. دورکەوتنەوەی کۆمەڵایەتی هاوشانە لەگەڵ خۆکەرەنتینکردن، هەردووش خۆپارێزی دروستدەکەن لە پەتای ناوبراو، لە دوژمنە نادیارەکە. ئەوەی یەکەم لە دەرەوە لەناو کۆمەڵگە پیادەدەکرێت و هەرچی دووەمە لەناو ماڵ لە رووبەرێکی بچووکتر. بەم جۆرە پەتای کۆرۆنا لە گشت شوێنێك بوونی خۆی سەپاندووە. مەترسیەکە بەڵگەیە لەسەر بوونی بە بینراو. پەتای ناوبراو ئێستا قۆناغی نادیاری تێپەراندووە. واتە کۆرۆنا جەستەیە.جەستەش ، بەپێی بینینی

فێنۆمێنۆلۆژیانەی مێرلۆ – پونتی، "بابەتێکە لە جیهان دا خۆی تاقیدەکاتەوە".
کەوابێت پاندێمی کۆڤید – 19 کۆتایی بە فەلسەفە ناهێنێت.
"فەلسەفە کە پرسیارکردنە لە جۆرێکی تر"، پرسیارکردنێك کە گشت "پرسیارەکانی زانین دەجووڵێنێت و لە بنەچەی مانای پرسیار و وەڵامەکانیش دەکۆڵێتەوە" ئەو رێگایانە هەڵدەوەشێنێتەوە کار لەسەر بەسیاسەتکردنی ڤایرۆس دەکات و ئەوەش شیدەکاتەوە کە پەتای کۆرۆنا بووە هۆکاری بینینی نەبینراو.
سەرنج: لە بەشەکانیتر دێینەوەسەر ئەم بابەتانە: دەرمانخانەی فەلسەفی و دەرمانخانەی کۆرۆنا، گەرانەوە بۆ خوێندنەوەی رۆمانی "تاعون"ی کامی لە دەمی کۆرۆنادا، کۆتایی جیهان و ترس لە کۆرۆنا، کۆتایی فەلسەفە یا خود کۆتایی زانست؟، چارەنووسی کۆمەڵگەی فرەکولتوور و جیهانگیری لەژێر زەبری پەتای کۆرۆنا، راڤەکاری بیرمەندان (بادیو، ئاگامبێن، ژیژەك و…) بۆ پەتای کۆرۆنا…..

ماویەتی..........

ڕەخنەگرتن لە سەردەمی کۆرۆنادا … د.شەونم یەحیا

وەکو هەندێ لە ئێوە دەزانن سیستەمی سەرمایەداری مرۆڤێکی خۆپەرستی بێ ڕەحمی دروستکردووە نوسینەکانی فەیلەسوفان و کۆمەڵناسانی رۆژئاوا و بۆچوونەکانیان ئەو لایەنەمان نیشان دەدەن ، ئەوە عەقڵیەتی سەرمایەداری و نیولیبرالیزمە کارەساتی مرۆیی لە رۆژئاوا دروستکردوە.
(ئالان تۆرێن) کۆمەڵناسی فەرەنسی پێ وایە جیهان وەکو جارا نەماوە ، ئەمرۆ هەست بە مەترسی دەکات. و قسە لەسەر ووتەکەی مانوێل ماکرۆن دەکات ، کە دەڵێت ئێمە لە جەنگداین" تۆرین دەڵێ " بەشێوەیەکی تەکنیکی جەنگ بە مانای ڕووبەڕووبوونەوەیە لە نێوان هێزی (ئەلف) کە خاکی ووڵاتی (با) داگیر دەکات " بەڵام لەم

حاڵەتەداتە ئەم دوو ڕەگەزمان نیە ، وەکو جۆن جەنگ لە نێوان ئادەمیزاد دایە، ئەوەی ئەمڕۆ تێدا دەژین ڕووبەڕووبوونەوەیە لەنێوان ئەوەی مرۆڤایەتیە و ئەوە نا مرۆڤایەتیە”
تۆرین ڕەخنە لە بەکارهێنانی دەربڕینی جەنگ ناگرێت ، بەڵکو پێ وایە ڕەنگە جەنگێك بۆ جەنگاوەر بێت، لێرەدا هیچ جۆرە ستراتیژیەتێك نیە ، ئەم ڤایروسە سەرۆکی حکومەت نیە لە لایەنی مرۆڤایەتی ، بەلا ئەو ئەمڕۆ ئێمە لە جیهانێکی بێ ئەکتەر دەژین”
جیهانی بێ ئەکتەریش بەلای تۆرین هەڕەسهێنان کۆمەڵگاکانە ” ئەو کۆمەڵگایانەیە کە پیشەسازی مانای بێ داناون،
بۆ نموونە ئەمڕۆ بزاڤە کرێکارییەکان نە بکەری (کۆمەڵایەتی و سیاسی و نە جیهانین نە نشتیمانی و نە چین)، ئەوەی کە ئیستا ڕوودەدات پێچەوانەی جەنگە ، لەلایەك بەرەی ئامێری بیولۆژیمان هەیە ، لەلایەکی دیکەوە بەرەی گرووپ و کەسایەتیانەی بێ فیکر بێ سەرکردەوە بێ ڕەفتار و بەرنامە و ستراتیژیەت و زمان مان هەیە ، ئەوە بێ دەنگیە.
نموونە بە سەرۆکی ئەمریکا (دۆناڵد ترامپ) دەهێنێتەوە پێ وایە لە مێژووی سەرۆکایەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا تا ئێستا سەرۆکێکی ڕەوتار سەیری وەکو (ترامپ) بەخۆیەوە نەمبینیوە ، زۆر بەکەمی هەڵگری ئاکارو کەسایەتی سەرۆکی تێدا دەبیندرێت و لە دەرەوەی هەموو ئەو پرنسیپ و پێوەرانەیە بۆ سەرۆك داندراوە، ئەمەش بەشێوەیەکی ڕێکەوت نەبووە ، بەڵکو دەرئەنجام بووە، بۆیە ئەمڕۆ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ڕۆڵی وەکو سەرداری جیهان لە پاشەکشدایە”

فەیلەسوفی فەرەنسی(میشیل ئۆنفری) لە چەندین چاوپێکەوتنیکدا ئەوەی نەشاردۆتەوە کە شارستانیەتەکان مردوون ” بەتایبەتی شارستانیەتی رۆژئاوا کە لەسەر ئاینی مەسیحیەت بونیادنراوە” .
پێ وایە “شارستانیەتی رۆژئاوا توانای بەستنەوەی ڕابردوو بە ئێستا و داهاتوودا نی یە ، و نەیانتوانیوە پەیوەندیەك لە نێوان ئاینی مەسیحی لە رابردوو لەگەڵ ئێستادا دروست بکەن، لە ڕووحیەت داماڵدراوە ، نەیتوانیوە بەڵانسێك لە نێوان دونیای پێشکەوتووی تەکنەلۆژیا و پرسە ڕووحیەکان دروست بکات ، کاتێك کەبنچینەی شارستانیەتی ئەوروپا بۆ ئاینی مەسیحی دەگەڕێنیتەوە بە کۆنە پارێز تاوانبارت دەکەن”
هەروەها دەڵێ بڵاو بوونەوەی ڤایرۆسی (کۆڤید19) زیاتر هەرەسهێنانی شارستانیەتی یەهودی و مەسیحی لە رۆژئاوا روونتر نیشانمان دەدات ، بەوەی کە دەزگا تەندروستیەکان نەیانتوانی پێداویستیەکی سەرەتای

کە (دەمامك)ە بۆ هاوڵاتیان دابین بکەن، بەتایبەتی ئەو کاتە کە ماکرۆن لە ووتارێکیدا بانگهێشتەی جەنگی لەگەڵ ئەم ڤایرۆسەدا کرد " هەروەها ئێنفری باس لە قەیرانی (دەمامك) دەکات و دەڵێ " ئەم قەیرانە هەر بۆ هاوڵاتیان نەبوو بەڵکو بۆ پزیشکانیش بوو ، ئەمە ئەگەر هەرەسهێنان نەبێ ئەی چی یە؟ ئەوروپا بە (جیهانی سێیەمی نوێ) ناو دەنێت. لەلایەکی دیکەوە هاوکاری چین لە دابینکردنی ملێۆنێك (دەمامك) ئەمەش بەلای ئێنفری لاوازی ئەوروپا دەردەخات " و بەسەردەمی ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت دەشوبهێنێ"

کەچی بە پێچەوانەوە ئەو ڕووحیەتە لە نێو کەلتووری کوردا بوونیکی جوانی هەیە. من دەمبینی لە کوردستان دڕاوسێ(دەمامك)یان بۆ یەکتر دروست دەکرد، ئەگەر دەستکردیشبوایە ، لە مارکێتەکان خەڵك لە بەر دەگا پێداویستیەکانی خۆپارێزی بەسەریاندا بۆ بەرامبەر دابەش دەکرا ، دەمبینی خەڵك چۆن هاوکاری و کۆمەکی ڕۆژانە بۆ بەرامبەر بەسەر کەم دەرامەتەکان دابەش دەکەن ، خەڵك پابەندی ڕێنماییەکان بوون. ئێمە بەتەمەنەکانی خۆمان دەپاراست بۆئەوەی بەر ئەم ڤایرۆسە نەکەون ، کەچی سیستەمی سەرمایەداری و نیو لیبرالی بۆ ئەوەی لە کۆڵ خانەشینان ببنەوە ، دەستیان لە چارەسەرکردنیان هەڵدەگرتن ، ئەوەتا (مشیل ئێنفری) دەڵێ " ئایدیۆلۆژییای (ماسترێشیە) سەردەمێکە وەکو میوە کەوتووە ، دەرئەنجام سیاسەتی لیبرالی ئەوروپی ، لێگەڕا کەسە بەتەمەنەکان لە ژێر دەستیاندا بمرن ، هەرچەندە ئەگەری ژیانیان لە چاو گەنجەکان کەمتر بوو" هەروەها دەڵێ " ئەوروپیەکان دان بەوە دانانێن کە شارستانیەتەکەیان بەرەو لە ناوچوون یان نیشانەکانی پیربوون بە ڕواڵەتیەوەیەتی"
هەروەها لە ووڵاتێکی پێشکەوتووی وەکو سوید خەڵك لەو دۆخەدا کافتریاو جێشتخانەکانیان وڵا بوون. هاوکاری یەکتر نەبوون ، کەچی لە دەرەوەی ئەم هەرێمە بۆ نموونە ووڵاتی (چین) توانی ئەو دۆخە هەڵبقۆزێتەوە و قازانجێکی یەکجار زۆر لە فرۆشتنی (دەمامك) پێداویستیەکانی خۆپارێزی لە (کۆڤید19) بکات ، لە کەناڵی فرەنس5 لە گفتۆگۆی نێوان چەند توێژەیەك باس لە فرۆشتنی قەبارەی ئەو (دەمامکانە)یان دەکرد، کە چین بە ئیتاڵیای فرۆشت کەچی هەموو دونیا لەو بڕوا یەدابوون کە چین کۆمەکی ئیتالیا کردووە ، ئەو زانیارییەیان لا نەبوو کە ئەوان لە دۆخێکی وا ناهەموواردا قازانجێکی باشیان لە جیهانکردووە.

(ئیدگار مۆران) کۆمەڵناسی فەرەنسی پێ وایە " ئەم قەیران نیشانمان دەدات ،" عولەمە تەنیا پشت بەستن بە یەکتربوو بۆ بوونی

سۆلیداریەتی"
هەروەها فەیلەسوفی ئەلمانی (یۆرگن هابرماس) لە ڕوانگەی ئەخلاقیەت و فەلسەفە و سیاسیدا سەبارەت بە قەیران تەندروستی جیهانی پێ وایە" ئەم پەتایە ئەمڕۆ خۆی سەپاندووە ، وتا ئێستا کاریگەری پێچەوانەی لەسەر شارەزایان دروستکردووە، و پێویستە بە لۆژیکی مەعریفی ڕاست کاربکەین کە هیچ نازانین"
هەروەها سەبارەت بەو بەرستانەی کە ڕووبەرووی قەیرانی تەندروستی دەبێتەوە ،پێ وایە " پێش هەموو شتێك گرنگە سەیری دوو حاڵەت بکەبن بۆ ئەوەی دەست بۆ شکۆی مرۆڤایەتی ببردرێت ، وەکو لە ناوەڕۆکی یاسای ئەلمان لە مادەی یەکی ئارتیکلی 2 دا ئەوەی شیکردۆتەوە کە هەموو کەس مافی ژیانێکی تەندروستی هەیە. حاڵەتی یەکەم تایبەتە بەوی کە ناویان ناوە (فەرز) ، و ئەوەی دووەمیان هەڵبژاردنی کاتێکی گونجاو بۆ لابردنی ئەم فەرزە .

هەروەها (نوام چۆمسکی) فەیلەسوفی ئەمریکی لە گۆڤارێکی ئەمەریکی ڕەخنە لە بەرپرسان و دەسەڵاتداران دەگرێت و دەڵێ " دەسەڵاتداران لەماوەی چل ساڵی ڕابردوو هەر خەریکی بەخشینەوەی پارە و پڕکردنی گیرفانی سەرمایەدارەکان و کۆمپانیاکان بوو، و شتەکانی تری بە وێرانی بەجێهێشتوە"
وسیستەمی تەندروستی ئەمەریکی بە ئابڕووبەر ناوزد دەکات ، نموونە بە پەتای (کۆرۆنا ڤایرۆس) دەهێنێتەوە ، دەڵێ ئەوەی ئیستا ڕوودەدات بەراستی هەژانە، کە میللەت نەتوانێ تەنانەت شیکردنەوەی تەندروستی ئەنجام بدات ، و نەخۆشخانەکان توانای پڕکردنەوەی پێداویستیەکانیان نیە و هەرەسیان هێناوە کە توانای ئەنجامدانی بچوکترین شیکردنەوەیان بۆ نەخۆشەکانیان بکەن ، کەچی وڵاتێکی وەکو کۆریای باشور زۆر بەئاسانی توانی ئەمە بکات ، ئەمەش بەهۆی قۆرخکاری ئابووری ، جگە لە قەیرانی پێداویستیەکانی ڕۆژانەی هاوڵاتیان بۆ ئەوەی خۆیان بۆ دۆخێکی لەناکاو ئامادەکردبێت ، بۆیە بۆیە ئێستا ڕووبەڕووی بەربەست دەبینەوە و ناتوانین ڕێگری لەم گرفتە بکەین""
هەروەها (ستیفانۆ برۆزی) نوسەری ئیتاڵی ڕەنگە بەشێك لە ئێوە لەڕێگای ئەو نامەی کە ئاراستەی کردبوو بەناوی (سوپاس ماکرۆن و سوپاس خاتوو مێرکل) لە سایتی (تشوتایمز) بڵاوی کردەوە کە ڕۆژئاوا شەرمەزاردەکات لەوەی کە بە هانای ئیتالیاوە نەهاتن تاوەکو دۆخەکە لەدەست دەرچوو."
ئــەم ثةتايــة بــؤ هــةر دةولَــةتيَك ئــةزموونيَك بــوو ، طـؤرانى ضيهانطيرى و عولمة و مؤديَرنيتة و ثؤست مؤديرنيتة نةيانتوانى لة

دۆخیَکی وا دا بە زووترین کات مرۆظایەتی لە قەیران رزطار بکەن ، بەتایبەتی قەیرانی تەندروستی ئەوەی کە بیریان لیَ نەکردبووە ئەم جۆرە قەیرانە بوو ، دەرئەنجامەکانمان بینی ، بۆنموونە ئەم دۆخە سەلَماندی کە زلَهیزەکان ئەوەندەی بە خەمی دابینکردنی بودجە و ئیمکانیەتی زۆر بۆ بواری سەربازی و ئامرازەکانی ئەم بوارە و بەکارهیَنانی زەبروزەنطی نارِەوا بوون ، ئەوەندە لە خەمی سەنتەرەکانی تویَذینەوەی تەندروستی ثزیشکی نەبوون ، ئەمەش جاریَکی دی مرۆظایەتی دەخاتە ذیَر ثرسیارِ کە ئەوەندە هەولَ بۆ لە ناوبردنی مرۆظایەتی دراوە ئەوەندە هەولَ بۆ رزطارکردنی نەدراوە، ئۆنفری راست دەکات کە دەلَی "هەموو شارستانیەتەکان مردوون" هەموو شارستانیەتەکانی جیهان لەبەرامبەر کۆظید 19 دەستەوەستان بوون نەك هەر ئەوە بطرە زلهیَزەکان لەو دۆخەدا کەوتبوونە ثەلاماری یەکتر و تاوانبار کردنی یەکتر، کەواتە شارستانیەتی ئەمرۆ وەکو رابردوو نیە ، دلَنیایی بدات و لە خزمەتی مرۆظایەتی بیَت. تیَکضوونی بەلانسی نیَوان شارستانیەتەکان ئەمرۆ بۆتە سەرضاوەی قەیران بۆ مرۆظایەتی .

سەرچاوەکان

https://www.aljazeera.net/news/cultureandart/2020/3/23/%D9%85&%D8%B1%D8%A7%D8%AC%D8%B9%D8%A7%D8%AA-%D8%B5%D8%A7%D8%AF%D9%85%D8%A9-%D9%84%D9%81%D9%8A%D9%84%D8%B3%D9%88%D9%81-%D9%81%D8%B1%D9%86%D8%B3%D9%8A-%D9%87%D9%84-%D8%B3%D8%AA%D9%86%D9%87%D8%A7%D8%B1-%D8%A3%D9%88%D8%B1%D9%88%D8%A8%D8%A7-%D9%88%D8%AD%D8%B6%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D9%87%D8%A7-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D9%8A%D9%82

Alain Touraine,“Cette crise du Covid-19 va pousser les – & soignants vers le haut sociologue au journal « El País », .POSTÉ LE 7 AVRIL 2020 PAR NOUVEAUX LATINOS

Edgar Morin : « Le confinement peut nous aider à commencer- & une détoxification de notre mode de vie »,Par David Le Bailly .et Sylvain Courage , L’obs,Publié le 18 mars 2020 à 07h01

Jürgen Habermas : « Dans cette crise, il nous faut agir -& dans le savoir explicite de notre non-savoir », Propos

recueillis par Nicolas Truong ,le monde, 10 avril 2020 à .06h00

-& https://bluenoqta.com/2020/03/21/%D9%86%D8%B9%D9%88%D9%85-%D8%AA%D8%B4%D9%88%D9%85%D8%B3%D9%83%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%88%D9%84%D8%A7%D9%8A%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AA%D8%AD%D8%AF%D8%A9-/%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%85%D8%B1%D9%8A

Stefano Bruzzi“Grazie Macron e Merkel!” tusciatimes,17 marzo-& .2020

ئێتیکی ستایل … تۆماس ڤاشێک … کاوە جەلال لە ئەڵمانییەوە

ستایلێکی چاک زۆرترە لە شێوەی خۆپۆشین یان بەخشینی دیاری بە کەسێک. ستایلی چاک پرسیاری هەڵویستە. مەسەلەکە لێرەدا بریتییە لە ڕەوشت و ڕێز و کەرامەت. ئاخر ستایل تەنیا پەیوەندیی بە چێژەوە نییە، بەڵکو هەروەها بە ڕەوشتەوە.

گریمان فیرمایەک کۆتایی بە گرێبەستی کارمەندێکی خۆی دەهێنێت کە دەمێکە لەوێ دامەزراوە و خزمەتی زۆری کردووە، جگە لەوە کەسی کارمەند هیچ بەدڕەفتارییەکی نەنواندووە کە ببێت بەهۆی کۆتاییهێنان بە گرێبەستەکەی. ئێمە دەتوانین بۆ ئەم ڕەوشە پێشبینیی دوو سیناریۆ بکەین: لە سیناریۆی یەکەمدا گفتوگۆیەکی بەرفراوان لەتەک ئەو کارمەندەدا ئەنجامدەدرێت، و لەو میانەیەدا سوپاسی دەکرێت بۆ ئەو هەموو کارەی لەوێ ئەنجامی داون، پاشان هیوای بەختەوەریی لە ئایندەدا بۆ دەخوازرێت. لێ لە سیناریۆی دووەمدا بە دەنگێکی فەرماندەرانە داوا لە کەسی کارمەند دەکرێت کە لە ماوەی یەک سەئاتدا بیرۆکەی بپێچێتەوە، هاوکات فیرماکە یەکسەر چیپکارت و مۆبایلەکەی دادەخات. نە سوپاسکردن، نە هیچی دی. لە ڕەوشی یەکەمدا پێدەچێت ببێژین، کە ڕەفتاری فیرماکە تا ڕادەیەک

دروست بووە، هەروەها گەرچی ئەو فیرمایە خۆی کۆتایی بە گریبەستەکە هێناوە، سەرەڕای ئەوە بەرپرسان لەوە هەر چۆنێک بێت هەستیان بە فۆرمێکی تایبەتی کردووە. ڕەوشی دووەم بە پێچەوانەوە زۆرینەی ئەمە تووڕە دەکات. پێدەچیت ئێمە لەم ڕەوشەیاندا ببێژین: ئەوە ستایلێکی بەدە.

ستایل پێش هەموو شتێک شێوەیەکی دەرەکییە، ڕووپۆشێکە کە ئێمە دەیدەین بە ژیانمان. ئێمە بە نموونە لە ستایلی پۆشاک و کار و ژیان دەدوێین، یان ستایلی جیاواز لە هونەر و تەلارسازیدا. واتای تێگەکە لە ڕووی ئێتیمۆلۆژییەوە بریتییە لە تایبەتمەندیی دەربڕینی زمانییانە و دەگەڕێتەوە بۆ وشەی "ستیلوس"ی (پێنووسی) لاتینی، لە ئەمە زمانییانە بە دوو شێوازی جیا بەکاریدەهێنین: شێوازێکی دەسکریپتیڤ (وەسفی)، بە نموونە کاتێک دەبێژین، کە کەسێک ستایلێکی تایبەتیی هەیە، واتا خاوەنی جۆرێکی تایبەتیی خۆپێشینە، لەڕەشدا زۆر جار ڕوودەدات کە تێگەکە هەروەها تەوەرەیەکی پێوارەیی (نۆرماتیڤ)، واتا نرخێنەر لەخۆدەگرێت. ئاخر گەر ئێمە ببێژین، کە فڵان کەس "ستایل"ی هەیە، ئەوا دەربڕینەکەمان هاوکات واتایەکی ناسێنەری ڕەزمەندی لەخۆگرتووە. ئێمە بەم دەربڕینە تایبەتمەندییەکانی وەک ئەڵەگانس (ڕێکوپێکی)، چێژ، ڕەوشت و کەرامەت پێکەوەدەلکێنین. بە پێچەوانەشەوە زۆر جار ڕوودەدات کە ئێمە پرسەکانی ستایل تەنیا بەند دەکەین بە ڕووکەشەوە، کەواتە بە مەسەلەی دەرەکییان دادەنێین، ئیدی هەر وەک پرسی ستایل ئەوە بێت کە داخۆ ئێمە "چی" بکەین نەک داخۆ "چۆن" ئەو شتە بکەین. لەم ڕوانگەیەوە "ستایلی چاک" فەزیلەیەکی لاوەکییە و هیچ بایەخێکی ڕاستەوخۆی ئێتیکی (ئەخلاقیی) نییە. لە ئەم شێوە تێڕوانینە هەڵەیە. ئاخر پرسیاری ئەوە کە داخۆ چۆن ئێمە شتێک بکەین، هەروەها لایەنێکی ئەخلاقی و مۆرالی (ڕەوشتیانە) لەخۆدەگرێت. کەواتە تێگەی ستایل لەپاڵ تەوەرەی وەسفیدا کە لەنێو ژینجیهانی کۆمەڵایەتیماندا ڕیشەی داکوتیوە، هەروەها ڕەهەندێکی ئێستێتیکی و ئەخلاقی-ڕەوشتیشی هەیە. هەر سێ ڕەهەندەکە لێکجیانەبۆوە پێکەوەگرێدراون. (…) بە شێوەیەکی دی ببێژین، ستایل گرێدەری ژینجیهانمانە بە جوانە و چاکەوە، کەواتە بە شێوەی دەرەکی و هەروەها بەو پرسیارەشەوە، کە داخۆ چۆن گەرەکە ئێمە بژین و کردار بنوێنین. پێدەچێت بتوانین لەم تێڕوانینەوە بگەین بە دەستپێکەکان بە "ئێتیکێکی (ئەخلاقناسییەکی) ستایل".

ستایلی بەد دەشێت چۆنێتیی ڕەوشتیانەی کردار تێکبدات. بە نموونە

کەسێک فیزدارانە و بە بەرچاوی کەسانی دیکەوە سەفتەیەک پارە ب□ سواڵکەرێک فڕێ دەدات. ئەوە ستایلێکی بەدە. بە سەرنجێکی بەرایی لە کردارەکە خویا دەبێت کە ئەو کردارە لە ڕووی ڕەوشتەوە چاک بوو، چونکە هەر چۆنێک بێت بڕێکی باش پارە ب□ سواڵکەرەکە درا، لێ ئاشکرایە کە لێرەدا جۆر و شێوازەکە، واتا ستایلەکە، گرنگە، چونکە کەسی بەخشندە بەو شێوە ڕەفتارە نەک تەنیا کەرامەتی سواڵکەرەکە دەشکێنێت، بەڵکو هەروەها کەرامەتی خۆیشی. مەسەلەکە هەروەها لە بەخشینی شتێکدا بە کەسێکی دی هاوشێوەیە، گەر هاتوو کەسی دیاریبەخش هیچ هەوڵێک نەدات بۆ ئەوەی دیاریییەکە بپێچێتەوە. گەرچی شتێک وەک دیاری بەخشراوە، لێ شێوەی بەخشینەکەی بێڕێزییەک دەردەبڕێت. هیچ دوور نییە کەسی بەخشندە شتێکی گرانبەهای بۆ دیاری کڕی ب□□ت، لێ هیچ بەهایەکی بۆ ئەوە دانەناوە کە دیارییەکە ستایلمەندانە بخاتە بەردەم کەسی دیاری پێبەخشراو. لێرەدا کێماسی شێوەکییانەی کردارەکە تا ڕادەیەک کرۆکی ڕەوشتیانەی خودی ئەو کردارە تێکدەدات. ستایلی بەد دەشێت کەرامەتی مرۆڤان بشکێنێت. ئەوە نەک تەنیا بێستایلییە کە بۆ نموونە داوا لە کارمەندێکی چەندساڵەی فیرمایەک بکرێت لە ماوەی یەک سەئاتدا بیرۆکەی چۆڵ بکات، یان بە یەک تاکە ئێس ئێم ئێس (مەسیج) کۆتایی بە پەیوەندییەک بهێنرێت، بەڵکو هەروەها “ستایلی بەد” کێماسی ڕێز لەخۆدەگرێت، چونکە هێرش دەکاتە سەر کەرامەت و شکۆی کەسێکی دی. ئێمە پەیوەند بە مرۆڤێکی ستایلمەندەوە وایدادەنێین کە ئەو ڕێزی ڕێسا سۆسیالەکان و نەریتەکان دەگرێت، هاوکات دەزانێت کە چۆن لە دۆخی دیاریکراودا بەگونجاوی ڕەفتار دەنوێنێت. لەم ڕوانگەیەوە ستایل پەیوەندییەکی تایبەتیی بە شێوەی ڕەفتارمانەوە هەیە.

بەڕەوشتی سەرەتا تەنیا ئەو واتایە دەگەیەنێت کە مرۆ ڕەچاوی نەریتە باوەکانی ڕەفتارنوێنیی چاک دەکات. هیچ کەس ناتوانێت نکۆڵی لەوە بکات کە ستایلی چاک ڕەوشتمەندیی پێویستە. بۆ نموونە دەشێت کەسێک کە بەردەوام بێئابڕوانە ڕەفتار دەنوێنێت و کەسانی دی بریندار دەکات یان تەریقدەکاتەوە، کەسێکی خاوەن کاریزما یان زەوقلی بێت، سەرەڕای ئەوە بێستایلە. بێگومان دەبێت ئاماژە بۆ ئەوە بدەین کە بەڕەوشتی و ڕەفتارنوێنیی چاک بەس نین بۆ ستایلی چاک. ئاخر تەنانەت بەدترین تاوانبارانی نازییەکان دەیانتوانی بەڕەوشت بن. ئێمە لە ستایلی چاوەڕوانیی بڕێک هەڵوێستی ئاگامەند و ڕێز بەرانبەر کەسانی دی دەکەین. ئێمە ناتوانین پەیوەند بە تاوانە قورسەکانەوە تێگەی ستایل واتامەندانە بەکاربەرین، چونکە هیچ کەسێک ناتوانێت واتامەندانە کەسانی دی

بکوژەت. بۆ نموونە هانیبال لێکتەر لە تریلەرە (Thriller) ئەمەریکییەکەی “بێدەنگیی بەرخەکاندا” بەروانکەی نەبەستراوی بە سنگییەوە هەڵواسیوە و لەتەک موزیکەکەی باخ-دا بە ناونیشانی “ڤاریاسیۆنەکانی گۆڵدبێرگ” قوربانییەکانی خۆی دەخوات، ئەوە بە چەشنێک کە تەواو گونجاوە بۆ نەریتی باڵای نانخواردنی سەر مێز، لە ئەوە هێشتا هەر ستایلێکی چاک نییە. جگە لەوە مەرج نییە کەسێکی “بەستایل” بەد بێت، لە ئەمە سەرەڕای ئەوە تا ڕادەیەک کەماسی ئەخلاقی-ڕەوشتییانەی دەدەینە پاڵ. کەسەکە بە ئەمە شایانی لۆمەکردنە. لە گەر کەسێک بە پێچەوانەوە ستایلی هەبێت، ئەوا چاوپۆشیی هەندێک شتی لێ دەکەین، چونکە وایدادەنیین کە ئەو کەسە “هیچ نەبێت ستایل”ی هەیە، بۆ نموونە خشڵ-دزێکی کەشخە کە خشڵە دزراوەکان لەتەک هەندێک هەژاردا بەش دەکات. بەڵام ئەمە تەنانەت دەشێت لەم پەیوەندییەدا ڕەچاوی ئەوەش نەکەین کە کردارەکەی ئەو تاوان بووە.

مەرج نییە کەسی خاوەن ستایل هەمیشە فەزیلەمەندانە کردار بنوێنێت، لە ئەمە چاوەڕوانیی ئەوەی لێ دەکەین کە ئەو تا ڕادەیەک لە ڕەفتاردا بەڕەوشت بێت، ئەوجا گەر ئەو ڕەفتارێکی ڕەوشتمەندانەی نەنواند، ئەوا هیچ نەبێت بەو هۆیەوە هەڵوێستێک پێشان بدات، یان هیچ نەبێت بەڕاشکاوی بیدرکێنێت کە ڕەفتارێکی بێڕەوشتانەی نواندووە. بەڵام، گەر تەنانەت ئولریش هوێنەس مرۆڤێکی بێڕەوشت بێت، هیشتا هەر لەو ڕوانگەیەوە کە ئەو سزای زیندانیکردنەکەی بێ بە ئیستیئنافکردنەوە — و بێ بە کڕووزانەوە — قبووڵ کرد، ئەم هەڵوێستەی هیچ نەبێت ستایلێکی تایبەتیی هەیە. بە پێچەوانەشەوە گەر کەسێک لایەنی کەم تروسکەیەکی ستایلی لێوە نەدرەوشێتەوە، بەزەحمەت دەشێت کەسێکی فەزیلەمەند بێت. ئەوجا ستایلی چاک نەک تەنیا پێویستی بە ڕێزگرتنە لە کەسانی دی، بەڵکو هەروەها ڕێزگرتنیش لە کەرامەتی خودی خۆ. کاتێک ئەمە مەدەنێتی بە ستایلی خۆمان دەدەین، ئیدی ئەمە بەو ڕێیەوە خودی خۆمان دروست دەکەین. ئەمە بە زەحمەت دەتوانین ژیانێکی بەدیهاتوو بەڕێوەبەرین گەر هاتوو ڕووی دەرەکیی ئەو ژیانەمان ڕەچاو نەکەین. ئەوجا کاتێک ئەمە فۆرم بەهەند وەردەگرین، ئیدی لەڕێدا پێشانی دەدەین کە ئەمە هەروەها گرنگی بە ناوەرۆکیش دەدەین. لەمەدایە ڕەهەندە قووڵترە ئەخلاقییەکەی پرسیاری چێژ، بۆ نموونە پرسیاری ئەساسی نێو ماڵ و پۆشاک، کە بە رواڵەت ئەوها دەنوێنێت هەروەک بەدەر بن لە لایەنی ئەخلاقی. لە بنەڕەتدا کە بێموبالاتانە خۆی بپۆشێت یان گوزەرانگەی خۆی دابووڕشێنێت، ئەو کەسە نەک تەنیا بە لایەوە گرنگ نییە چۆن

کاریگەری لەسەر کەسانی دی دەنوێنێت، بەڵکو هەروەها هیچ ڕێزێک بە خودی خۆیشی دانانێت. ئادۆلف فڕایهێڕ فۆن کنیگە لەوەدا ڕاست بوو کە گوتی، مرۆ گەرەکە "بە شارراوەیش هیچ شتێک نەکات کە شەرمی پێی بێت کەسێکی دی بیبینێت".

ئێمە دەتوانین لە ژینگەی سۆسیالمادا بزانین کە داخۆ چی ستایلی چاک یان بەد بێت. ئاخر ئێمە لە پرسیارەکانی ستایلدا ڕەچاوی پێوارە و نەریتەکان دەکەین، بە نموونە ڕێساکانی ڕەوشتمەندی. ئێمە بە نموونە دەزانین کە بریندارکردن و تەریقکردنەوەی کەسانی دی، یان بەبێ هۆ ڕەتکردنەوەی هاتنی کەسێک بۆ لامان کە خۆمان داوەتمان کردووە، ستایلێکی بەدە. ئێمە لەو ڕووەوە بەمە نازانین کە چۆن ستایلی چاک لە واتایەکی مێتافیزیکیدا دیاریدەکرێت، بەڵکو لەو ڕووەوە دەیزانین کە ئێمە تێگەی ستایل لە کۆمەڵگەی خۆماندا بە دروستی بەکاردەبەین.

ئێتیکی ستایل نە لە ئەرکی بەمەرجەوە (حەتمیەوە) دەردەچێت، نە کردار تەنیا بەگوێرەی سەرەنجامەکانی دەنرخێنێت، بەڵکو وای دادەنێت کە ئێمە توانامان هەیە بە ئەوەی لە ژینگەی سۆسیالمادا ستایلی "چاک" لە هینی "بەد" جیابکەینەوە و ئەوجا بەگوێرەی ئەو جیاوازییە کردار بنوێنین. با نموونەیەک لە ژیانی ڕۆژانەوە بهێنینەوە. گەر ئێمە بە خانەخوێیەک ببێژین کە خواردنەکەی بەڕاستی بێتام بووە، ئەوا گومانی تێدا نییە کە پێبێژتنەکەمان زۆر ڕاستگۆیانەیە، لە ئەم ڕاستگۆییە بێڕەوشت و "بێستایلە". درۆیەکی بچووک یان نیمچە ڕاستییەک بەجێتر دەبوو لەو بێڕەوشتییە. جگە لەوە گەر کەسێک "ستایلیست"ێکی چاک بێت، ئەوسا دەتوانێت تێڕوانینەکەی هەندە زرنگ دەربڕێت کە ئیدی بەو ڕێیەوە خانەخوێ ناڕەحەت نەبێت و سەرەڕای ئەوە هەست بکات کە خواردنەکەی وەستایانە نەبووە. بێگومان ئەوە ڕاستە کە کەسی کارامە خۆدەربە درۆیەکی کردووە یان هەرچۆنێک بێت دەربڕینێکی فریودەری هەبووە، سەرەڕای ئەوە لەم پەیوەندییەدا "فەیلەسوفی ئێتیکی ستایل" دەتوانێت ئەرگومێنت بهێنێتەوە کە ئەو کەسە پەیوەند بە دۆخێکی دیاریکراوەوە پەرچەکرداری گونجاوی نواندووە و لەو دۆخەشدا نابەجێ دەبوو گەر ئەو ڕەخنەیەکی ڕاستگۆیانەی بگرتایە، واتا گەر ئەو کەسە ڕاستگۆیانە ناخی خانەخوێی بڕەنجانایە. بەڵام، ئێمە ناچارین گفتێک کە داومانە، بیبەینە سەر، لێ ناچار نین ستایلمەندانە ڕەفتار بنوێنین. سەرەڕای ئەوە کەسانی دی چاوەڕوانیی ئەوەمان لێدەکەن کە لە هەندێک دۆخی دیاریکراودا ستایلمەند بین. کەواتە ستایلی چاک هەروا سانا

پەیوەند نییە بە پێکهاتەی ناخەکیی تاکەکەسەوە، کە ئیدی وای لێبکات بەگوێرەی ڕێسای دیاریکراو ڕەفتار بنوێنێت، بەڵکو مەسەلەکە زۆرترە لەوە، واتا هەروەها ئەوەشە کە داخۆ چۆن مرۆ بزانێت لە دۆخێکی دیاریکراودا بەگونجاوی پەرچەکردار بنوێنێت.

ستایلی چاک پ□یوستی بە هەستناسکییە، بە نەرمییەکی تایبەتی ڕەفتار. ستایلیسێکی چاک ڕەفتاری خۆی ب□ نەرمی دەگونجێنێت. ئەمە واتایەکی ئەوتۆ ناگەیەنێت کە ئەو کەسە بەدەرە لە پرنسیپی ئەخلاقی. سەرەڕای ئەوە ستایلیستی چاک ناچار نییە پەیڕەوی ڕێساگەلی وشک بکات، بەڵکو ئەو تەنیا ڕەچاوی کەسانی دی و خودی خۆی دەکات. ئاخر گەر مر□ق ل□سەر ڕێسا توندەکانی ڕەفتارنوێنی بڕوات، ئەوسا بەو ڕێیەوە دەبێت بە کەسێکی بێکەماڵ و کۆنفۆڕمیست (هاوتاگەرا)، بە پێچەوانەشەوە ستایلیستی چاک ئاگامەندانە فێری ئەو پێوارە و نەریتانە دەبێت کە لەتەک هەستکردنی ئێستێتیکی و ئەخلاقییانەی خۆیدا یەکدەگرنەوە و هاوکات بە “خود”ی خۆی دەیانسازێنێت، واتا بە ستایلی کەسیی خۆی دەیانگونجێنێت. ئاخر ئێمە بە پێویستی دەزانین کە ستایلی چاک تایبەتمەندیی کەسی و ڕەسەنێتی لەخۆبگرێت، هەروەها سەرڕاستی لەو واتایەدا کە چۆن کەسێک ڕاشکاوانە ستایلی خۆی پێشان□د□دات. ستایلیستی چاک لەم شێوە تێگەیشتنەدا هەمیشە لەوە بەئاگاییە کە چە پێوارە کۆمەڵایەتییەکان و چە بیروڕاکانی خۆی لەمەڕ ستایلی چاک هەردەم شیاوی گۆڕانن. ستایلیستی چاک هەردەم کراوەیە بۆ شیمانەی هەبوونی جیای هەر ڕەوشێک. ئەمە بێگومان واتایەکی ئەوتۆ ناگەیەنێت کە گۆیا ستایلیستی چاک ئا□□اکەی بەگوێرەی هەر با-یەکی هەڵکردوو هەڵبواسێت، نەخێر ئەو تەواو بە پێچەوانەوە بڕوایەکی پتەوی بەوە هەیە کە ئێمە مافمان نییە کەرامەتی خۆمان و مرۆڤانی دی بشکێنین. (…) ستایلیست مامەڵەکردنی بەد لەتەک کەسانی دیکەدا بە کرداری دزێو دادەنێت، کە بێگومان هەرگیز ناتوانێت بەتەواوی ڕوونی بکاتەوە بۆچی ڕەفتاری ئەوها بە دزێو دادەنێت. ئاخر ئەو ناتوانێت هانا بۆ هیچ مێتافیزیکێک بەرێت تاکو بۆی ڕوونبکاتەوە، کە داخۆ ستایلی چاک، واتا ستایلی سەربەخۆ لە پێوارە و نەریتە باو□ادەستەکان لەو ڕوانگە مێتافیزیکییەوە “بەڕاستی” چۆن بێت، بە پێچەوانەوە ستایلیست پەیوەند بە باوەڕە پێوارەییەکانی (نۆرماتیڤەکانی) خۆیەوە تەواو لەسەر زەمینەی هەر جیهانێکی سۆسیال دەمێنێتەوە و ڕەچاوی ڕێساکانی ڕەفتاری ئەو جیهانە دەکات. بێگومان زۆر دەشێت ئێستا ستایلیست سەرزەنشت بکرێت، کە گۆیا ئەو لە پرسیارانی ڕەوشتی و ئەخلاقیدا زۆر خۆگەرایە، چونکە گۆیا ڕەچاوی هیچ فرمانێکی بێمەرج (حەتمی) ناکات، بەڵکو لە

ئەنجامدا تەنیا ئەوە دەکات کە خۆی لە دۆخێکی دیاریکراودا بە "ستایلی چاک"ی دادەنێت. لە ستایلیست دەتوانێت خۆی لەم سەرزەنشتە لابدات، گەر ئەو ڕاستی و سەرڕاستی بەجددی وەربگرێت، هاوکات بە ستایلی خۆی دەسەز بمێنێتەوە تا ئەو کاتەی کەسێک پێشانی دەدات یان خۆی هەست دەکات کە ئەو بەو ستایلە زیان بە کەسانی دی و خودی خۆی دەگەیەنێت. بێگومان هیچ پێویست نییە کە مرۆق بەردەوام بیروڕاکانی خۆی بگۆڕێت، هەروەک چۆن کنیگە-ی ستایلیستی مەزن جارێک پێشنیاری کرد: "لە گەتندا دژبەژیی خۆت مەکە، کە ئیدی تۆ ڕستەیەک دەربڕێیت کە پێشتر داکۆکیت لێ پێچەوانەکەی کردووە".

کاوە جەلال لە ئەڵمانییەوە

سەرچاوە:
Ethik des Stils – studylibde.com
studylibde.com › doc › ethik-des-stils

تێبینیی وەرگێڕ
تۆماس ڤاشێک ساڵی 1968 لە ڤیین هاتۆتە ژیانەوە، لە زانستگە ئابوریی نەتەوەیی و ماتماتیکی خوێندووە و وەک ڕۆژنامەوان چەند کارایەکی جیاوازی وەرگرتووە. ئەو نووسەری چەندین کتێبی بابەتییانەی فەلسەفییە، ساڵی 2018 کتێبێکی بە ناونیشانی "ژیاندنی کات"، هەروەها ساڵی 2019 کتێبێکی دیکەی بە ناونیشانی "وەاتی ئاژووەران" بڵاوبوونەوە. لە ساڵی 2011 بەدوواوە سەرنووسەری گۆڤاری فەلسەفیی "Hohe Luft"ە (هەوە لوفت کە وەک ناو لە گەڕەکێکی هامبورگەوە وەرگیراوە).

کەرکووکەخەم -چواردە- … ئەمجەد شاکەلی

یەکێک لە بەدبەختی و نەهامەتییە گەورەکانی مرۆڤی کورد، شێوازی بەرخوردی سیاسەتکار و فەرمانڕەوا و میدیاکار و زۆرێک لەوانەی خجەی نووسین و پەخشکردنن، لەتەک دیرێک و دەوروبەری خۆیاندا، کە دواجار بیرکردنەوە و گوتار و تێڕوانینێک دەنێتە بەرهەم، گەلە

جار، هەست بە بێ بنەمایی و بە تێڕامانی و بە وردبوونەوە و ڕواڵەتی و کورتبینییەکی تێدا دەکرێ. گەلێ جار، گوتارێکی بە خەڵکەکەی خۆیانی ڕادەگەیەنن، گوتارەکە ئاو بە ئاشی ئەواندا دەکات، کە بۆ خۆیان زۆرجاران بە نەیار و داگیرکەر و…ناودێریان دەکەن. چەند ساڵێکە، ساڵانە و لە ڕۆژی 28ی فەبریوەرییدا، باس و گوتار و نووسین و ئاخاوتن و هەندێ جاریش ئاهەنگگێڕان پەخش دەبنەوە و ساز دەکرێن، بۆ یادکردنەوەی ڕۆژێک، کە شارەکەی کەلاری ئیستای سلێمانی و جارانی کەرکووکی، تێدا کراوەتە قەزا. گەلێک ڕۆژنامە و بڵاوکراوە و ئینتەرنێتنامە، خۆ لەو بوارە دەدەن و باسی لەسەر دەکەن. ئەمساڵ، من بۆ خۆم، وەک هەواڵێک لە "باس نیووز"دا هەمایەکم بەرچاو کەوت، کە بەوە کرابوو و چەند وێنەیەکی کەلار و خەڵکی کەلاریش لەو هەواڵەدا دانرابوون.

کەلار لە 1970-02-28دا، ڕێک یانزدە ڕۆژ پێش پێکهاتنی سەرکردەیەتیی سیاسیی کوردستان و حوکوومەتی بەغدا و جاڕدانی بەیانی یانزدەی مارس، بە مەرسوومێکی کۆماری و بە بڕیارێکی سیاسی، لە گوندێکی ئاساییەوە، کە لە 1860وە یا بڕێک دواتر هەبووە و سەر بە ناحیەی شێروانەی قەزای کفریی ئوستانی کەرکووک بوو و، بۆ ئەوەی بە قۆناخی "ناحیە"یەتیدا تێپەڕێت، کرایە قەزا و دواتریش لە 1975-11-06دا و بە مەرسوومێکی کۆماریی، لە کەرکووک دابڕێنرا و خرایە سەر سلێمانی. هەموو خەڵکی کورد ئەمە دەزانێت و زۆر چاکیش لە هۆکارەکەی تێگەیشتووە، چون تەنێ کەلار لە کەرکووک دانەبڕێنرا، بەڵکە کفری و خورماتوو و چەمچەماڵیش، کە سێ قەزای دیکەی کەرکووک بوون، لە کەرکووک دابڕێنران. حوکوومەتی بەغدا وەک هەمیشە لە سەرانی کورد، زیرەکتر و دووربینتر بووە و هەمیشە، بە پێچەوانەی سەردارانی کوردەوە، پێشبینی و نەخشەی بۆ داهاتوو هەبووە. بە دابڕینی ئەو چوار قەزایە لە کەرکووک، دابڕینی زۆرینەیەکی ڕەهای کورد لە کەرکووک و پەڕوباڵکردنی کەرکووک ئەنجام درا. مەزنترین کردەی ڕاگوازتن و کۆچپێکردنی بە تێپزی کورد و عەرەباندن لە پارێزگەی کەرکووکدا جێبەجێ کرا. بۆ ئەوەی کەرکووک بکرێت بە پارێزگەیەکی عەرەبی، حوکوومەتی بەعس دەیان هەزار خێزان و سەدان هەزار عەرەبی سوننە و شیعەی لە ناوەند و خوارووی عیراقەوە، دوای بەخشینی کەمەڵێک پارە و زەوی و ماڵ و خانوو و کار و خۆشگوزەرانی و چەشەی دیکە پێیان، هێنانی بۆ کەرکووک و لەوێ نیشتەجێی کردن.

کردەی ئەنفالی بەدناویش، کە پڕانی قوربانیانی خەڵکی کەرکووک و گەرمیان و ئەو دەڤەرانە بوون، هەر بە مەبەستی کەمکردنەوەی ژمارەی کورد و بنبڕکردنی دانیشتووانی کوردی ئوستانی کەرکووک بوو.

ئەگەر بڕێک بگەڕێینە دواوە بۆ مێژووی سەردەمی دامەزراندنی

دەوڵەتی عیراق لە لایەن کۆڵۆنیالیزمی بریتانیاوە، تێدەگەین، کە دەستکاریکردن و گۆڕینی سنووری ئوستانگەلێکی عیراقی لە پێکهاتووە، هەمیشە بە مەبەستی گۆڕینی دیمۆگرافی و ئامانجی عەرەباندن و تواندنەوە و سڕینەوەی نەتەوەکانی دیکەی ناعەرەب، بەتایبەت نەتەوەی کورد، بووە. لە دوای دامەزراندنی عیراق وەک دەوڵەت لە 1921دا و پێش ئەوەی هیچ ئامارێک بە دانیشتووانی وڵات بکرێت، کە بە 3.5 – 4.5 میلیۆن کەس مەزەندە دەکران، عیراق پێکهاتبوو لە چواردە ئوستان. لەگەڵ زیادبوونی ژمارەی دانیشتووانیشیدا تا ساڵانی 1960 بە دوو ئەوەندەی ژمارەی دانیشتووانی کاتێک کرایە دەوڵەت، ژمارەی ئەو ئوستانانە هەر وەک خۆی مایەوە، واتە: هەر چواردە دانە بوون، تا لە 1969دا و بە یەکجار دهۆک کرایە ئوستان و بەوەش عیراق بوو بە پانزدە پارێزگا. دهۆک، لەبەر زیادبوونی دانیشتووانی وڵات، نەکرا بە ئوستان، بەڵکە بە سڕینەوەی کوردستانیبوونی ئوستانی مووسڵ(کە دواتر کرا بە نەینەوا) و بە ڕێگەگرتن لەوەی تەقوو(ئەوە، قەزاکوەرکە، نەوەک) کورد باسی کوردستانیبوونی مووسڵ بهێنێتە بەرباس. ئیدی دهۆک و زاخۆ و ئامێدی و سمێل لە مووسڵ دابڕێنران و کران بە ئوستانێکی سەربەخۆ. مووسڵ، کە دهۆکی لێ دابڕێنرابوو، پارێزگایەکی کوردی و کوردستانی بوو. بە دابڕینی دهۆک لە مووسڵ، کورد لە مووسڵ کەمبوونەوە، لە هەشتا قەزاکانی ئاکرێ و شێخان و شنگال(کە بە ئێزیدییەکی ئەوها، پەانی دانیشووانیان کوردن) و قەزاگەلی تلکیف و حەمدانییە و تەلعەفەر(کە تەکۆڕەن و پتر لە کوردەوە نەزیکن تا عەرەب) لەگەڵ مووسڵدا مابوونەوە و بەوەش ژمارەی دانیشتووانی ناعەرەبی ئوستانی مووسڵ لە عەرەبی ئەو ئوستانە زیاتر بوو. لە ساڵانی 1980دا حیزبی بەعس ئامارێکی یەکجار نهێنی بە دانیشتووانی ئوستانی مووسڵ کرد، کە تێیدا دەرکەوت 57%ی ئوستانی مووسڵ کوردن. هەردوو حوکوومەتی برایانی عارف(عەبدوسسەلام عارف و عەبدوڕڕەحمان عارف) پێش بەعس، هەستیان بە زۆریتی کورد لە ئوستانی مووسڵدا کردبوو، بۆیە هەر لە ناوەندی 1960ەوە دەستیان کرد بە کۆچپێکردنی زۆرەملێی کوردگەلێک کە لە سەرژمێری ساڵی 1957دا ناونووس نەکرابوون .

دەسەڵات و میدیای کوردستان، لەبری گرنگییدان بە باسکردنی کەلار و گۆڕەکردنەوەی کەلار و ئاهەنگگێڕان بەوەی، کە کراوە بە قەزا، یا دڵخۆشبوون بەوەی، کە دهۆک کراوە بە ئوستان، دەبوو وەک ئەرکێک، مێژووی عەرەباندنی کەرکووک و مووسڵ و لەتلەتکردنی کەرکووک و مووسڵیان بۆ خەڵک، بە نەوەی نوێ، باسکردایە. دەبوو عەرەباندن و وەدەرنانی کوردانی فەیلی لە بەغدا و عەمارە و کووت و خوارووی کوردستان(زرباتیە و بەدرە و جەسسان و مەندەلی) و کوردانی خانەقی

و جەلەولا و قزڵڕبات تا دەگاتەوە شنگال، لە ڕۆژی بە قەزابوونی کەلاردا، وەبیر خەڵک هێنرابایەوە. دەبوو وەک یادی گچکەکردنەوەی کەرکووک و سڕینەوەی سیمای کوردستانیبوونی کەرکووک بخرایەتە بەر باس. دەبوو هەوڵی چێکردنەوەی دابڕینی چەمچەماڵ و کەلار لە سلێمانی درابا بە گەڕانەوەیان بۆ سەر کەرکووک.

جاران، کە دەگوترا کوردستانی عیراق یا باشووری کوردستان، بێجگە لە هەولێر و سلێمانی و کەرکووک(بە پردێ، دووبز، حەویجە، تاوغ، خورماتوو، کفری، چەمچەماڵ و کەلارەوە) و جەلەولا، خانەقی، مەندەلی، بەدرە، جەسسان، زرباتییە و عەزیزییە و نزیکی کووت و تا عەلی غەربی(علي الغربي) و عەلی شەرقی/شەرجی(علي الشرقي/الشرجي) دەگرتەوە و تەواوی ئوستانی مووسڵیش وەک بەشێک لە کوردستان دەژمێردرا، چون پتر لە 75%ی ئەو پارێزگەیە کورد بوون. ساڵ هات و ساڵ چوو، ئەو دەڤەرانە چوونە ئاو و لەبری لکاندنیان بەوەی ئەمڕۆ بە هەرێمی کوردستان ناوی دەرکردووە و لەبری ئەوەی ببنە یەک پارچە و یەک هەرێم و یەک چارەنووس، تا دەهات دووراییەک لە نێوان هەرێم و ئەو دەڤەرانەدا دروست دەبوو. لە نێوان 2005 و 15ی ئوکتۆبەری 2017دا، ئومێدێک دڵی کوردستانییانی خۆش کردبوو، کە ئیدی تا دەگاتە مەندەلی، گەلی کوردستان بووەتەوە خاوەنی و هەنگاو دەنرێ بەوەی بە ڕەسمیی جاڕی تێکەڵبوونی لەگەڵ هەرێمی کوردستاندا بدرێ. لە 16ی ئوکتۆبەری 2017دا ئەو ئومێدە لەلایەن ئەوانەی هەمیشە قەرت و بەس و ڕووخان و دووبەرەکی و لەتلەتکردنی وڵات و تێکشکانیان کردووەتە خەڵاتی کورد، تاسێنرا و لەبەین برا.

کێشەی ئەو دەڤەرانە لە چۆنییەتی تێڕوانینی کوردستانییانە بۆیان. حیزب و دەسەڵاتدارانی کورد، لە دەلاقەی پۆست و پلە و پایە و بازرگانیی نەفت و پارەوپووڵ و ژمارەی کورسی و پارێزگار و ئەنجومەنی پارێزگا و ئەنجومەنی شارەوانی و ژمارەی کارمەند و بەرپرس و یەک لیستی و ئەوانەوە دەنۆڕنە باسەکە. ئەوان ماددەی 140 و قودساندنی کەرکووک و ڕێژەی 6+6+6 و 32%یان پێ چارەسەرە. تەواوی ئەوەی حیزب و دەسەڵاتدارانی کورد، بە چارەسەری دەزانن، لێکن تاکی کورد و کوردستانییە ئاساییەکان، بێجگە لە کەمەڵێک کەت و تەماح و بازرگانی و خۆپەرستی و چاوچنۆکی و دەستبەردابوون لە خاک و نانیشتمانپەروەریەتی زیاتر هیچی دیکە نین. ئەوانە تەوتەشقەڵەن و چارەسەرگەلێکن ئەو دەڤەرانەیان لە بەشە گرنگ و خۆشەویست و نازدارەکەی باشووری کوردستانەوە کردووەتە بەشێک، کە حیزب و دەسەڵاتدارانی کورد، لیک دەزێتە دەمیان، کاتێک باسی دەکەن و، کاتێک دایاندەدۆشن و ، کاتێک پێوە دەلەوەڕێن و، کاتێک وەک کێشەیەکی چارەسەرنەکراو تێی دەنۆڕن و دەیانەوێت هەر بەو جۆرەیش

بەمنەتەوە. کەشەی ئەو دەڤەرانە لە دوو وشەدا کورت دەکرێنەوە: خاک و مرۆڤ!
حیزب و دەسەڵاتدارانی کورد، کە خەیان ئەو دەڤەرانەیان بەو دەردە بردووە، ئەگەر هەر بە ڕاستی دەسەزی وەڵات و نیشتمان و گەلی خەیانن، ئەگەر باوەڕیان بەوەیە، کە کەرکووک کوردستانە و بەجگە لە کوردستان شتێکی دیکە نییە، دەبوو شەقەک لە تەواوی ئەو کەت و بەندانەی 140 و 32% و قودساندنەی کەرکووک، هەڵدەن و سانتیمیتر لە دوای سانتیمیتر خاکیان بگەڕانایەوە. دەبوو باس باسی خاک بووایە.
دەبوو کەرکووکیان بگەڕاندبایەوە بۆ کەرکووکەی 1957 و پێش 1963.
دەبوو کفری، کەلار، چەمچەماڵ، خورماتوو بگەڕێندرابانەوە سەر کەرکووک، نەک ئاهەنگ و شایلۆغان بۆ بەڕێزابوونی کەلار ساز کرابا، کە زالوو (زەروو) ئاسا، لەسەر لاشەی کەرکووک، کفری، خورماتوو، خانەقی، جەلەولا، قزڕەبات، مەندەلی و خوارووی کوردستان، بە خەی قەڵەو دەبێت و ئەوانیش لاواز دەکات!

08-03-2020

ئەفسانە چییە؟-4- .. ڕێباز محەمەد جەزا

[ڕاپۆرتێك دەربارەی چەتی ئەفسانەو خورافیات]
ڕێباز محەمەد جەزا

بەشی چوارەم : (ئەفسانە وەك ئەدەب و هونەر):

شلیگە بەئەوە چووە کە ئەفسانەو هەنراوە یەك شتن و جیاوازیان لەنێواندا نییە ، فیکریش ئەوەی ڕوونکردەتەوە کە ئەفسانە سەرچاوەیەکی ڕەسەنە بۆ ئیلهامی وێژەو مێژوو سایکۆلۆژیا . لەمەوە چیرۆك و نوکتەو هەنراوە و ڕۆمان و هونەر و فیکر و وێژەی گەلانی داناوەو بەتێپەڕ ٍبوونی کات بەخەیاڵە و زیادەڕەیی بەستراونەتەوە . تەنانەت لەسەردەمی نوێدا ، ئەفسانەکان لایەنەکی ڕاستەقینەی زۆر ئەزموون و کرداری هونەری ئەدیبان بوون . هەرلەو سەردەمەشدا ئەفسانە بەشێوازی دەربڕینی هونەری بەسترابوونەوە وەك ئەوەی

لەكۆنترين نەخش و وێنەى بتەكان ، ......

بۆ خوێندنەوەى ئەم با بەتە كليكى ئێر□ بكەن ......

ڕۆمانى شەربەتى ترس وچەند سەرنجێك ... سەديق سەعيد رواندزى

دياردەى ژن كوشتن، بە پاساوى كڕينەوەى شەڕەف و گێڕانەوەى شكۆى كەسى و خێزانى بۆ بنەماڵە، بووەتە نەريتێك لە كۆمەڵگەى ئێمە و ڕەگێكى مێژووى درێژى هەيە، كە وەك بەشێك لە سيمايەكى ميللى و خێڵەكى، نێو بەشێكى كۆمەلگە دەبينرێت. دياردەيەك كە تيايدا زۆرجار لە پەناى خۆشەويستى بە ناو ڕاستەقينە، ڕەگەزى مێ تيايدا دەبێتە قوربانى و بە مەرگى ئەو كۆتايى دێت. گەلێك جارئەم دياردەيە، وەك تيمەيەكى نووسين ڕەنگدانەوەى لە دنياى چيڕۆك و ڕۆمانى كوردى هەبووە.كە خۆم وەك خوێنەرێك تەنها لە ماوەى ئەو ساڵەى ڕابردوودا، چەندين ڕۆمان و چيڕۆكم خوێندونەتەوە، كە باسى ژن كوشتن بە پاساوى شەڕەف لە كۆمەڵگەى كوردى دەكەن. وەلێ ناشارمەوە لە بەشێكى زۆرى ئەو دەقانەدا، نووسەرى كورد نەيتوانيوە بە شێوەيەك بەرجەستەى ئەو ڕووداوانە بكات، كە كاتێ خوێنەر دەيخوێنێتەوە، هەست بكات لە بەردەم گێڕانەوەيەكى واقيعى نييە، بەڵكو ڕۆمان دەخوێنێتەوە. خوێنەر كاتێ ڕۆمانى(زۆڵەكەى ئەستەنبۆل) دەخوێنێتەوە، بە درێژايى گێڕانەوەى ڕووداوەكە، بە تاسەى ئەوەيە بزانێت چارەنووسى ئەو ژنە چى دەبێت كە لەلايەن براكەيەوە لاقە دەكرێت و منداڵەكەى لە يەك كاتدا، مستەفا هەم خاڵيەتى و هەميشى باوك.تا سەرەنجام لە كۆتايى ڕۆمانەكە، ڕاستييەكان دەردەكەون و بەو هۆيەشەوە مستەفاى براى كچەكە دەمودەست دەمرێت. لەو ڕۆمانەشدا، ژنە لاقەكراوەكە، دەيەوێت منداڵەكەى زگى لە بار بەرێت، وەلێ سەرەنجام پەشيمان دەبێتەوە و منداڵەكە گەورە دەبێت و لە كۆتاييدا چيڕۆكى ڕاستەقينەى ژيانى خۆى دەزانێت. ڕۆمانى (شەربەتى ترس) يش، چيڕۆكى كچێك بە ناوى (مەحبوبەى نازدار)دەگێڕێتەوە، كاتێ لەلايەن دەسگيرانەكەيەوە لە پەناى خۆشەويستييەوە، دەست درێژى دەكرێتە سەرو لاقەى دەكات. ئەويش ناچارە، پەنا ببانە بەر پزيشك و نەخۆشخانەى نازەنين، بۆ ئەوەى

منداڵەکەی نێو زگی لە بار بەرێت. ئەم ڕۆمانە، لە چەندین ڕووەوە ڕۆمانێکی نا ئستاتیکی ولاوازە. من وەك خوێنەرێك کاتێ لە خوێندنەوەی بوومەوە، نائومێدییەکی گەورە دایگرتم، بەوەی کە چۆن نووسەری چیرۆِکی(باوکی ناو تەلەفۆن) ڕۆمانێکی بێ هێزو نا بابەتی لەو شێوەیەی نووسیوە!.کە هیوادارام ئاماژە نەبێت بۆ پاشەکشەی نووسینی چیڕۆك و ڕۆمان، لای ئەو چیڕۆکنووسە دیارە. لەم ڕۆمانەدا، خوێنەر بەر چەندان وێنەی ناهونەری، دەربڕینی نابابەتی، بێ چێژو جوانی دەکەوێت. بونیادی گێڕانەوە بە شێوەیەکە، ئەگەرچی بەش بەش کراوە، وەلێ لە سەر یەك ڕیتمی گێڕانەوە دەڕوات، کە وامان لێ دەکات هەست بکەین حیکایەت و چیڕۆكێکی میللی و ئەفسانەیی دەخوێنینەوە نەك ڕۆمان کە ژانری سەردەمە.ئەمە وێرای ئەوەی لە چەندین شوێنی ڕۆمانەکەدا، بەر وێنەی هاودژو گێڕانەوەی هاودژ دەکەوین، کە پێ دەچێت بەسەر نووسەری ڕۆمانەکەش تێپەڕیبێت وهەستی پێ نەکردبێت. لە هەندێك شوێنی ڕۆمانەکەدا،گێڕانەوە و دەربڕینەکان دەچنە ئاستێکی هێندە لاواز،وەك ئەوەی فلمێکی هیندی بینین وایە. ئەم جۆرە دەربڕینانە، لە زمانی نووسەرێك ناچێت، کە ئەزموونێکی درێژو جوانی نووسینی چیڕۆك و گێڕانەوەی هەیە، بەڵکو لە ئەزموونی نووسەرێك دەچێت، کە تازە هاتبێتە نێو دونیای نووسین و مەبەستییەتی هەرچۆنێك بێت شتێك بگێڕێتەوە. بێ ئاگا لەوەی گێڕانەوە، هونەرە و دەبێ هێزی کێشکردنی خوێنەری تێدا بێت.لێرەوە ئاماژە بە چەند لایەنێکی نا هونەری ونا بابەتی ڕۆمانەکە دەدەین:_

*لا31نووسیویەتی:(□□□□□ □□□□□ □□□□□ □ □□□ □□□□□□□).□□□ □□□□□□□□□□□□□ □□ □□□□□□□ □□□□□□□□□□□ □□□□□□ □□□□□□ □ □□ □□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□□□□ □□□□ □□□□□□□□□□□□ □□ □□□□□□□□□ □□□□□□□□□ □□□ □□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□□□□□ □□□□□□□□□□□.

*□□38□□□□□□□□□□:(مەحبوبە دەیگوت مردنی باوکم بە مانای داڕووخانی سەقفی مال□ بە سەرم، کەس بەکەوتنی ئەو سەقفە تەنها نا بێت من نەبێت). ئەمە لە کاتێکدا ڕۆمانووس خۆی لەڵاپەڕە12ی ڕۆمانەکەیدا، نووسیویەتی:(□□□□□□□ □ □□□□□ □□□□□ □□ □□□□□ □□□!).□□□□□ □□□□□□ □□□ □□□ □□□□ □□□□□ □□□□□□□ □□ □□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□ □□□□□□□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□□□□□□□ !. *□□39□□□□□□□□□□:(بینایەکی گەورەم بینی،واتابینای نەخۆشخانەکەی دکتۆرە نازەنین).

*لا41ئەمجارەیان دەنووس□ت:(□□□□□□□□□□□□□ □□□ □□□□□□ □□□□□ □□□□□□□ □□□□□ □□□□□ □□□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□ □□ □□□). *□□40□□□□□□□□□□:(ژنە دەرگاوانی نەخۆشخانەکە ناوی ست فەریدەبوو، مامۆستای فیزیا بوو). بە داخەوە بەشێك لە ڕۆمانووسەکانی ئێمە، لە کاتی دیاریکردن و پێدانی ڕۆڵی کارەکتەرەکان لە چیڕۆك و ڕۆماندا،دەکەونە هەڵەی زەق و نالۆژیکییەوە. هەموو نەخۆشخانەکانی کوردستان بگەڕێیت، کارمەندێکی

دەرگاوانی نەخۆشخانەیەکی ولادە، نابینیتەوە بڕوانامە و خوێندەواری هەبێت، چ جای بگات بە مامۆستای فیزیا کە پسپۆڕییەکی دەگمەنە. ئەمە نیشانەی بێ ئاگایی نووسەرانی ئێمەیە، لە ژیانی کۆمەڵایەتی و میللی کۆمەڵگەی ئێمە، بە تایبەتی ئەوانەی لە هەندەران دەژین و لەوێوە، چیرۆك و ڕۆمان، لە سەر ژیانی کۆمەلگەی خۆیان دەنووسن.

*لا45 نووسیویەتی:(شووی کردوودوومانگی نەبرد، گوتی سگم هەیە وحەزدەکەم کچم ببێت). ناکرێت نووسەرێك هیچ لەبارەی ژیانی دووگیانی و لایەنی فسیۆلۆژی ژن نەزانێت، کەچی باسی بکات. ئاخر تا سەرووی سێ مانگ، نیشانەکانی دووگیانی هەر هەستیشی پێ ناکرێت، کەچی ڕۆماننووس نووسیویەتی کەمتر لە دوومانگ. *لا45 نووسیویەتی:(تا ساڵێك پەڕۆ و لافیتەی ڕەشمان و لە دیوارەکە نەکردەوە). بە مەرجێك هەموو پرسەیەك لە کۆمەڵگەی کوردی، تەنها هەفتەیەك دەخایەنێت.

*لا55 نووسیویەتی:(براکانم لە ژووری حەمام گلۆپیان لەسەر دەکوژاندمەوە،ئاوی گەرمیان لێدەگرتمەوە،شامپۆکانیان پێدەکردم لە دۆشاوی تەماتە،میزیان بە پێلاوەکانم دەکرد،تەباشیریان بۆ لە جێی سووراوەکان دا ئەنام،مشکی تێپیویان دەخستە نێو گیرفانی جلەکانمەوە)من دەزانم، پیاوی کورد زۆرینەیان چەند دڵڕەق و نامیهرەبانن بەرامبەر بە خوشك و هاوسەرەکانییان، بەڵام ئەو هەموو زێدەگۆییە لە وەسفکردنی دڵڕەقی برایەك بەرامبەر بە خوشکەکەی، نە هونەرییە و نەبابەتی، بەڵکو ئامانج لێی تەنها درێژکردنەوەی لاپەڕەکانی ڕۆمانەکەیە. سەیر لەوە دایە، ئەوسێ برایە کە بەم شێوەیە ئازاری مەحبوبەی خوشکییان داوە، بە قەولی ڕۆماننووس هەریەکەیان کادیرێکی دیاری حزبێکیش بووە!. لە کاتێکداکادیری، هیچ نەبێت پلەیەکی بەرزی هوشیاریی و سیاسی و هزرییە، ئەگەر کەمیش بێت. *لا75:(ئەگەرچی نەخۆشخانەکەی دکتۆرە نازەنین،چەندین نهۆم بووەو نهۆمێکی شاراوەشی بۆ لە باربردنی منداڵان هەبووە، هەمیشەش جمەی هاتووە، کەچی بە گوێرەی ئەوەی ڕۆماننووس لە(لا75) نووسیویەتی، تەنها(3)دکتۆر(5) پەرستاری هەبووە!.

*لا78 نووسیویەتی:(ئەو منداڵە، هی ئەو مێردە سەر زلەمە، خۆزگە پیاوەکە هینەکەی تۆزێ زل بووایە،دکتۆرە نازەنینیش لە بەر پێکەنین قسەی بۆ نەکراوە).ئەگەرچی ڕۆماننووس، گوایە لەو ڕۆمانەیدا شکۆ بۆ ژن دەگێڕێتەوە، وەلێ هەر خۆی شکۆی ژنی شکاندووە، کاتێ هەموو خواستەکانی چووکێکی گەورەی پیاوان کورتکردوونەتەوە.لەو نامۆتریش ئەوەیە، کە دکتۆرێکی ژنیش لەگەڵ ئەو بۆچوونە دابێت و پێ بکەنێت.ئەمە ئەو تێگەیشتنە میللی و خۆڕەکییەم بیر دێنێتەوە، کە پیاوبوون بەچووك پێوانە دەکەن!. *لا83:(لەو لاپەڕەیەدا، ڕۆماننووس کاتێ باسی ئەوەمان بۆ دەکات کە دکتۆرە نازەنین و مەحبوبە دەچنەوە

ماڵ بۆ ئەوەی پەساپۆڕتەکەی مەحبوبە بێنن) بە شێوەیەك گوزارشت لەو چوونە دەکات, کەزۆر نابابەتی و نازمانەوانییە.چونکە دیمەنەکە، لە ئەکشنی فلمێکی کۆمیدی دەچێت!

*لا91نووسیویەتی:(مامە دکتۆرکامەران گوتی من دەچم پۆلیسێك هەڵدەبژێرم و گرێبەستی لەگەڵ دەکەم لە لقی پۆلیس). ڕۆماننووس وادەزانێت سپاردنی ئەرك بە پۆلیس، بە هەڵبژاردن و دیاریکردنە، نەك ڕێوشوێنی یاسایی و کارگێڕی، پۆلیس هێزێکی فەرمییە و نیشانەی هەبوونی دەسەڵاتە. ڕۆماننووس خۆی لە دەرەوە دەژیت و زۆر باش لە ئەرك و ڕێگە و دیدی هاووڵاتییان بۆ پۆلیس دەگات، ئیدی دیاریکردنی ئەرکی پۆلیس بەو شێوە سادە و هەڵەمەکییە نییە، وەك ئەوەی ئەو باسی دەکات!. *لا88نووسیویەتی:(دکتۆرو سستەرەکان،بە بینینی ئەو کوڕانە،(واتا سێ براکەی نازدار)تووڕەبوون و مقەست و پەڕۆی خوێناویی وجیهازی زەخت ومەمك مژە و دایبابیان تێگرتوون). ئەو ڕەفتارانەیان لە نێو نەخۆشخانەکە کردووە. ڕۆماننووس بیری چێتەوە، پزیشك دەبێ چ جۆرە کەس و مرۆڤێك بن. ئاخر ئەم ڕەفتارو کردەوانەی ڕۆماننووس داویەتییە پاڵ پزیشکەکان، لە کردەوەی منداڵان دەچن.

*لا97نووسیویەتی:_(براکانت ناخۆشییان کردووە هەر ڕۆژەی جامێکی نەخۆشخانەکە دەشکێنن).

*لا124(دوای ئەوەی سێ براکەی مەحبوبە، بە بەنزین نەخۆشخانەکە دەسووتێنن و ئاگری تێ بەردەدەن، دکتۆرە نازەنین دێت سەیری نەخۆشخانە سووتاوەکەی دەکات، پاشان دەگەڕێتەوە شوقەکەی، دووش دەکات!وەك ئەوەی هیچ ڕوویندابێت.

*لا125نووسیویەتی:(سەیرە دەم و چاوی خۆیان نەشاردۆتەوە). نازانم ئەگەر کەسێك مەبەستی بێت تاوانێك ئەنجام بدات، چۆن دەم و چاوی ناشارێتەوە. ڕەنگە ڕۆماننووس وابزانێت ئەوانەی لە کوردستان شوێنێك دەسووتێنن، زۆر بە ئاسایی ئەو کارە وەردەگرن و دەیکەن.

*لا126نووسیویەتی:(سێ براکە، وا جوان سەیری کامێرای چاودێری دەکەن، دەڵێی وێنە بۆ پەساپۆڕت دەگرن). بەمەرجێك ئەو کاتە، کاتی سووتاندنی نەخۆشخانەکەیە.ڕۆماننووس نەیتوانیوە گوزارشت لە دۆخی سایکۆلۆژی تاوانبارێك بکات، ئەو ساتەی تاوانێك ئەنجام دەدات.

*لا:_126(کاتێ ئەفسەری پۆلیس دەچێت بۆ گرتنی سێ براکە لە دوای سووتاندنی نەخۆشخانەکە، پێیان دەڵێت: خۆتان شوشتبا، بۆ ئەوەی بۆنی بەنزینتان لێ نەیەت). ڕۆماننووس لێرە، چ ڕۆڵێکی کاریکاتێری بە ئەفسەرانی پۆلیس داوە. ئاخر ئەگەر تاوانبارێك تاوانێك بکات، دەچێتەوە ماڵ و بە ئاسانی لێی دەخەوێت؟!.ئەفسەری پۆلیس بەو زمانە میللی و نافەرمییە لەگەڵ تاوانبار دەدوێت؟!.

وێرای ئەمانەش، خاڵێك کە بە پێویستی دەزانم باسی بکەم ئەوەیە، کە

به درێژایی ڕووداوەکانی ڕۆمانەکە، ڕۆمانووس نەیتوانیوە ڕۆڵی کارەکتەرەکان بە پێی ئاستی تێگەیشتن و هوشیاریی کەسی وپەروەردەییان وازی بکات. بە درێژایی ڕۆمانەکە، کاتێ سەرنج لە گفتو گۆو دیالۆگی نێوان دکتۆرە نازەنین و نازدار دەدەین، کە دووکارەکتەری سەرەکی ڕۆمانەکەن، هەست ناکەین لە بەردەم گفتوگۆی نێوان پزیشك و ژنێکی قوربانی و لاقە کراوداین. بەڵکو واهەست دەکەین، لە بەردەم گفتو گۆی نێوان دوومنداڵ و دوو هەرزەکارداین، کە هیچ هونەرێکی بیرکردنەوە و دەربڕینی قسە نازانن.چونکە ئەوەندە قسە و گفتو گۆکان، کۆمێدی و نابابەتین. بە داخەوە ئەمە گرفتی بەشێکی زۆری ڕۆمانووسەکانی ئێمەیە، کە ناتوانن لە پێگە و ڕۆڵی کەسایەتییەکان، لە میانەی گێڕانەوەی ڕووداوەکان بگەن. کاتێ کارەکتەرێکی(پزیشك)مان هەیە، ئەوا دەبێ ئەو کارەکتەرە وەك پزیشکێك قسە بکات و ڕۆڵەکەی ببینێت. ناکرێ کارەکتەر نەخوێندەوار بێت، کەچی وەك ڕووناکبیرێك قسە بکات.بۆنموونە: مەحبوبەی نازدار، کە دەستدرێژی کراوەتە سەرو منداڵێکی بۆ باوکی لە زگدایە، بە شێوەیەك هەڵسوکەوت دەکات و قسە دەکات، وەك ئەوەی هیچی لێنەکرابێت. لە کاتێکدا قوربانییانی دەستدرێژی سێکسی، دەکەونە دۆخێکی دەروونی دژوارەوە و شۆکێکی هێندە گەورە دەیانگرێت، کە توانای هیچ کارو چاڵاکییەکی ژیانیان نامێنێت. نامۆ دەبن و دەڕووخێن، زۆرینەیان بیر لە خۆ کوشتن دەکەنەوە. لە کۆمەڵگەی ئێمەدا(کە ڕۆمانووسیش لە شەربەتی ترسدا مەبەستی کۆمەڵگەی کوردییە) ژنان بەو حاڵەتانە، دەکەونە گۆشەگیری و داڕووخانێکی گەورە. زۆرینەیان لە بەر توانجی خێزان و کۆمەڵگە خۆیان دەکوژن. کەچی سەیر لەوە دایە، دواجار دکتۆرە نازەنین زۆر بە ئاسانی بە نازدار دەڵێت:(تۆ دەتوانی بێیتەوە ناو خێزانت.ل136). ئەگەر کەسێك ئەو ڕووداوە تراژیدیەی بینیبێت، دەتوانێ سووك و ئاسان، ئیدی ژیان بکات؟ بەتایبەتیش لە کۆمەڵگەیەکدا کە هەموو شەڕەف و پێگەی کۆمەڵایەتی و خێزانی و میللی و کەسی، لە جەستەی ژن و لە جەستەشیدا، لە شوێنێك دەیبیننەوە!؟. دواجار دەڵێم، بەرلە بڵاوبوونەوەی ڕۆمانەکە، لە چەندین شوێن، هەواڵی نووسین و بڵاوکردنەوەی ڕۆمانی(شەربەتی ترس)م بیست. بۆیە وەك خوێنەرێك، بە تاسەیەکی زۆرەوە لە هەوڵدابووم ڕۆمانەکەم دەست بکەوێت وبیخوێنمەوە. وەلێ کاتێ لە خوێنەوەی بوومەوە، بەر شتێکی پێچەوانەتر کەوتم.لە ڕوانگەی منەوە وەك خوێنەرێك، شەربەتی ترس، لە ڕۆمانی نووسەرێك ناچێت کە ئەزموونێك و تەمەنێکی لەگەڵ ژانری چیرۆك و گێڕانەوە هەیە، بەڵکو لە ئەزموونی کەسێك دەچێت، کە تازە نووسینی ڕۆمان تاقیدەکاتەوە و ئیدی هەر مەبەستییەتی شتێك بنووسێت

و بیگێڕێتەوە. بە بێ ئەوەی شارەزاییەکی ئەوتۆی لە بینای هونەری ڕۆمان هەبێت. لەدەیان شوێنی ڕۆمانەکە،بەداخەوە بەر بۆچوونی نابەتی، گوزارشتی کۆمێدی و گاڵتەجاری، وێناکردنی هەزەلیانە دەبینەوە.من خۆزگەم دەخواست وەها نەبووایە، ولێ واقیع شتێکە و خۆزگەش شتێکی تر!.

*پەراوێز:_ شەربەتی ترس، ڕۆمان، نووسینی:ئارامی کاکەی فەلاح، بڵاوکراوەی: ناوەندی ڕۆشنبیریی ڕەهەند_سلێمانی 2019…

لە کارەساتی ئەنفالی شێخ وەسان و بالیسان خوشکە گەورەکەم وەك پاڵەوان دەرکەوتووە

ئەم چیرۆکە مەگەر هەر لە فیلمە خەیاڵییەکانی هۆلیود هەبێت
هاوکار عەبدوڵڵا شێخ وەسانی

دوای ئەوەی 16/4/1987 گوندی شێخ وەسان بە سەختی بۆردومان کرا، لەم کارەساتە دەیان شەهید و برینداری لێکەوتەوە. خێزانی ئێمە یەکێك بوو لەوانەی کە خودا دەرووی خێری لێکردینەوە و بە کیمیابارانەکە نەمردین، بەڵام زۆر بە سەختی بریندار بووین. من کە ئەوکات تەمەنم چەند مانگێك دەبوو کیمیابارانەکە زۆر کاری لێم کربوو، بە جۆرێك هەموو گیانم سوتابوو دایکم هەموو کات بە چاوی گریان بۆم دەگێڕێتەوە و دەڵێت: "من دامنابوو کە تۆ سەد لە سەد دەمریت، بەڵام لەبەر گەورەیی کارەساتەکە غەمی مردنەکەی تۆمان نەبوو وەلێ غەمی گەورەمان ئەوەبوو کە تۆ دەمریت و پارچەیەك کفن نییە پێت بشارینەوە" نامەوێ زیاتر باسی چیرۆکی خۆم بکەم، چونکە لە ساڵانی ڕابردوو باسم کردووە، بە ناونیشانی (منداڵێك دەمرێت کفن دەست ناکەوێت). لەم ساڵیادەدا بە دەرفەتی دەزانم باسی چۆنیەتی ڕزگاربوونی خێزانەکەم بکەم لە ئەنفال.
دیارە ئەوانەی بە برینداری مانەوە لە گوندەکە بۆ ڕۆژی دواتر واتا 17/4/1987 بە تراکتۆر و پاس بەرەو ڕانیە و شەقڵاوە گواسترانەوە. خێزانی ئێمە و خزم و کەسەکانمان یەکێك بوون لەو خێزانانەی لە

قافڵەکەی ڕانیەدا بووین. کاتێك دەگەین بە ڕانیە دەبرێنە نەخۆشخانەی گشتی ئەم شارە، تەندروستی هەموومان لەوپەڕی خراپی بووە، تەنیا برایەکم کیمیاباران زۆر کاری تێنەکردبوو ئەویش کاك (سەعدوڵڵا) بووە، پیاوێکی ڕانیەیی کاتێك لە نەخۆشخانەکە بە هانای بریندارەکان دەچێت زۆری لا سەیر دەبێت تاکە منداڵێك لە نێو بریندارەکان کە هیچ ئاسەوارێکی ئەم کارەساتەی بەسەرەوە نییە، (کاك سەعدوڵڵا)یە، بۆیە داوا لە دایکم دەکات کە ڕێگای بدات ئەم منداڵە لەگەڵ خۆی بەرێتەوە بۆ ماڵەوە لە ڕانییە، کاك سەعدوڵڵا کە تەمەنی حەوت ساڵ دەبێت ئەگەرچی زۆری پێ خۆشدەبێت لەگەڵ ئەم پیاوە بێگانەیە بڕوات بەڵکو نەجاتی بێت لەم حەشامات و هاواری بریندارەکان بەڵام دایکم سەرەڕای برینداری و شەکەتی زۆر بە توندی ڕووبەڕووی کابرای ڕانیەیی دەبێتەوە و پێی دەڵێت “ئەم منداڵەشم سائیری منداڵانی ترم، ناهێڵم لەگەڵ خۆتی بەریت”

دواتر سەرجەم بریندارەکان بە پاس بۆ هەولێر نەخۆشخانەی (کۆماری) دەگوازرێنەوە، خوشکە گەورەکەم (حەلیم خان) ئەوکات ساڵێك بوو شوی کردبوو، ماڵیان لە قەزای شەقڵاوە بوو، کاتێك هەواڵی ئەوەی پێدەدرێت کە شێخ وەسانان کیمیاباران کراوە و سەرجەم بریندارەکانیش بۆ هەولێر گواستراونەتەوە، ئاگر لە دەروونی بەردەبێت و دەڵێت هەر چۆنێك بێت دەبێت خۆمیان بگەیەنمێ و لە حاڵیان ئاگاداربم، لەبەرئەوەی مێردەکەی فێراری عەسکەری دەبێت ئەو ناتوانێت لەگەڵی بێت بۆ هەولێر بۆیە داوا لە شوبراکانی دەکات کە بە خێرایی بیگەیەنە هەولێر. حەلیم خان لەگەڵ دوو لە شوبراکانی دەچن بۆ هەولێر، دوای پرسیارکردن بۆیان دەردەکەوێت کە بریندارەکان هەموویان لە نەخۆشخانەی کۆمارین. بۆیە بە پەلە خۆیان دەگەیەنن بەم نەخۆشخانەیە، حەلیم خان کە دادەبەزێت لە ئۆتۆمبێلەکە بۆ ئەوەی گوێ بە هێزە ئەمنییەکان و پۆلیسی نەخۆشخانە بدات کە ڕێگری زۆری لێ دەکەن بچێتە ژوورەوە، بەڵام ئینکاری ئەو وا لە هێزە ئەمنیەکان دەکات ڕێگای پێ بدەن و بچێتە ژوورەوە.

کاتێك هەموو قاوشەکانی نەخۆشخانە دەنۆڕێت هیچێك لە خزم و کەسەکانی خۆی نادۆزێتەوە، حاڵی دەروونی یەکجار پەرێشان دەبێ، بۆ ئەمەل دەبێت لەوەی کە خزم و کەسەکانی ماون، بەڵام لە پڕ پاسێك دێت تەواوی خزم و کەسەکانی تێدایە، هەر زوو لە سستەرێکی نەخۆشخانە دەپرسێت کە ئایا چارەنووسی ئەم بریندارانە چی دەبێت لێرە؟ سستەرەکەش پێی دەڵێت ئەگەر ماڵی خزمێکتان لە هەولێرە خێرا بیانگەیەنە ئەوێ چونکە مانەوەیان لێرە مەترسییە و بڕیارە بگوازرێنەوە بۆ شوێنی نادیار. حەلیم خان کە ئەم قسەیە لە سستەرەکە دەبیستێت هەوڵدەدات کارەکانی خێراتر بکات. ئیتر دەست

دەکات بە گواستنەوەی ئەندامانی خێزانەکەی و خزم و کەسەکانی بە هەزار حاڵ بەڵێ بن پەرژینە تەلبڕەکانی نەخۆشخانە، جاری یەکەم هەموویان دەگوازێتەوە، بەڵام هێزە ئەمنیەکان پێی دەزانن دوای ئەوەی زۆر بە دڕندانە دەکەونە گیانیان بە لێدانی قامچی و سۆندە بۆ نێو نەخۆشخانە بە زۆرە ملێ هەموو بریندارەکان دەگەڕێنەوە و هەڕەشەش لە حەلیم خان دەکەن کە ئەم کارە مەترسیدارە نەکات ئەگینا ئەویش گیانی دەکەوێتە مەترسی و لەگەڵ بریندارەکان ڕاپێچی دەکەن. بەڵام حەلیم خان نەك هەر گوێ بە قسەی هێزە ئەمنیەکان نادات، بەڵکو بەم قسەیە سورتری دەکەن لەسەر ئەوەی کە دەبێت ئەم بریندارانە ڕزگار بکات. بە هاتنی مەغریب و تاریك داهاتنی شار. یارمەتی دەردەبێت کە دووبارە بە دەیان فێڵ دەیاندزێتەوە، خۆشبەختانە ئەمجارەیان سەرکەوتوو دەبێت لە دزینەوەی بریندارەکان، حەلیم خان ماڵی دایکی و بەشێك لە خزمەکانی بە سەرکەوتوویی لە نەخۆشخانە ڕزگار دەکات. بە هاوکاری شوبراکانی خۆرا چەند ئۆتۆمبێلێك بەکرێ دەگرن و دەچن بۆ ماڵی خزمێکمان بە ناوی (حاجی فەقێ شێخ وەسانی)، دوای شەوێك مانەوەیان لەم ماڵە، بە شێوەیەکی نهێنی دەمانگوازنەوە بۆ شەقڵاوە ماڵی خوشکم وەك باسدەکرێت لە شەقڵاوەش تا ماوەیەکی باش بە نهێنی دکتۆریان بۆ هێناوین، تەنانەت نەیانهێڵاوە هیچێك لە منداڵەکان لە ماڵ بێنە دەرەوە چونکە کاریگەری کیمیاوی بە زەقی بەسەر دەم و چاومان دیار بووە.
سوپاس بۆ خودا کە ئەگەر خوشکە گەورەکەم نەبووایە ئێستا ئێمەش لەو سەدان ئەنفالکراوانە دەبووین. بەداخەوە ئەو بریندارانەی نەتواندرا بدزرێنەوە، سەرجەمیان ئەنفالکران و دواتر لە بیابانەکانی عێراق زیندەبەچاڵ کران.

ئا ئەمە بوو چیڕۆکی حەلیم خانی پاڵەوان، دەزانم ئەم چیڕۆکانە تەنیا لە فیلمە خەیاڵەکان دەبیندرێت.

تێبینی: وێنەکێ خێڵکی گوندی شێخ وێسانێ کاتێک بۆ پاس دێگوازرێنێوێ بۆ هێولێر
هاوکار عەبدوڵڵا شێخ وەسانی

پەڕەمووچێک لە زبڵدانی فڕین دا
… عیسا بۆتانی

لەوێ نەبووم بە ورشەی با بڵێم
بۆ فڕاندمت،
بە گرمەی هەور بڵێم
بۆ دەستت خستە بینەقاقای هەڵم و
گریاندمت…
بریا لەوێ بام
تا بە لرفەی باهۆز بڵێم
بێدەنگ … بێدەنگ
هەسپێک دەیەوێ بحیلێنێ
نایەوێ جلەوی شۆڕکا
بۆ مشتێ ئالیک سازش کا؛
نایەوێ ببێتە چیڕۆک و بەسەرهات،
ببێتە گێژەلووکەی غارغارێنی ئەو دنیایە
بۆ رێی نەجات.
))چەندین سێو کەوتنە سەبەتە
رۆشن بوو رێی دز و چەتە
له کوێیە، کوا رێگای نەجات؟
وا ل□ تەمتومانی نەهات!.
★★★
وێنای کرد،
نەخشاندی قەڵەم…
هێشتا سیکەی لە گوێچکەمدا دەزرینگێت و
زایەڵەیە،
چۆن دروستبوو لە ناخمدا
رێگای ئەو خەمە گەورەی،
دەست لە خەت خەتێنی بێهوودە هەڵگرە
چۆن بە حوزن دەڵێی بژیێ
بە خەندە دەڵێی بمره.
((نووکی قەڵەم
بکێشە هەرچی دەمەوێ؛
فریام کەوە من بە پەلەم)).
★★★

نە هەور هەڵتدەگرێ
نە با،
نە زمانی بڵێس□ یەک
نە بۆنی عەتر،
نە بەرماڵێک لە نزا و
لە نەسلی چەتر…
هەزار کۆشک و باڵەخانە
ناکاتە جێپێی خونچەیەک
لەنێو بەهەشتی ئینجانە…
بێ جێ و رێم
لێم دەڕژێ پرسیار
حەرف لە دەستمدا بۆتە مار؛
لە حوبردا خنکاوم من
بکێشم نەخشە و هێڵکاری،
شوێنێکی شیاو داتاشم
بۆ خۆم بیکەمە دیاری.
((پێشوو لە دنیادا بێ ماڵ
ئێستا خاوەنی گشتم و دایم عەوداڵ)).
★★★

سەرم پڕ بوو
لە تنۆکی راز و کەلام؛
لەوساوە نوقمی گومانم
وێڵم بەدوای سەدان وەڵام.
بۆچی هاتی؟
تامەزرۆی تینوێتی بشکێنی؟
یان ئەشکی من
وەکو ئاورینگ بەسەر خۆڵدا ببارێنی؟
ساتێک لەڕۆژی کارەسات
لەبری خۆر
شەپۆڵی هاروهاج هەڵات؛
لەوساکەوە تاکو ئەمڕۆ
پێچرام لەنێو تابووتی ئاو
من بووم□ تە نێچیر و راو؛
بووم□ تە خۆڵەمێشی جەنگ
نەوەک نەهەنگ.
((لەو رۆژەوە کانیلە و چەم

بێ هەوراز و گرد و دۆڵن،
بە رەچەڵەک نەوەی زەریان
کەچی مات و بێ شەپۆلن)).
⋆⋆⋆
ئااااااااااای چیم کرد؟
کاتێک لە ناوەڕاستی زەریادا
گەڕام بەدوای دوندی چیا،
زۆر هەڵشاخام
لە هەورازی شەپۆلەکان تا دامێنی…
جیا لە رەوەزە مەرجان
پەڵە هەورێکم نەبینی…
ل□ بەرامبەر شکۆی چیا
بۆنی نێرگزەجاڕ و مێرگی گیا
چیم گوت وەها دەنگم ون بێ؟
لەو رۆژەدا وەکو ماسی
غەرزی ژینم ل□ نێو گێژاو
سەراوبن بێ.
گوێ لە گۆرانی هەڵدێر بگرە
تاکو قاچت هەڵخلیسکێ
پاشان بە راسپاردەیەک بمرە…
((هەبوو نەبوو؛
پێش ئەوەی نیشتمان هەبێ،
چیا هەبوو)).
⋆⋆⋆
دەمویست هەوا لە ئامێز کەم
پەڕەمووچی ئەو سیمرخەی لە فڕیندا بەجێماوە
وەکو سوارەی سەر پشتی ئاو
نەفڕێت و بەلادا بێ،
بە مشتێکی پڕ لە چرا
لە تاریکیدا گەوزا بێ؛
بۆ ئاسمانێکی بێ نەیزەک
بیکەمەوە بە باوەشێن…
کەچی گوتت:
ئێرە زبڵدانی فڕینە
نەک پەڕ و باڵ
ئێرە وێرانەی پیربوونە
نەک هی تەمەن و

مانگ و ساڵ؛
گۆڕستانی نوورە ئێرە
نەوەک جێپرسەی ئەستێرە.
((ئەوە لوورەی لەدایکبوونە
بۆ جیهانی پڕ ژاوەژاو ؛
سۆراخی ئەستێرەی ونبووە
لە ئاسمانێکی بێ هەتاو)).
★★★
لەو سەحرایە
بە خەیاڵی گەڕیدەیەک
نیگا مەنێرە بۆ ئاسمان،
چاو داخە لە ئاست شەوەزەنگ؛
با خۆر شەرم نەکا لە شەبەنگ…
وەک پەروانە
تا رووناکی هەڵدەگەڕێتەوە لە ئاسۆ
مانگ… مانگ، مەژمێرە؛
تەمەن بە ئاگر مەسپێرە…
ئیتر بەسە
بیکەوە گرێی چارۆگی ئەو فەزایە
چیتر مەڵێ لە ئەلفابێی خەلیقەتدا
ئەستێرەکان
چاویان بەیەکدی هەڵنایە…
بەر لە بارانی تریفە
ریزێک گڵۆپی رەنگاوڕەنگ
بکە هۆگری بینایی
با بەفر لە بڵێسە نەسوێ
ببێتە پەرچووی کۆتایی،
((بێشومار رۆژ و مانگ هاتن
تەمەن هەتا سەر گڕوگاڵ،
رێی هیچ وەرزێک بەدی ناکەم…
دەستم بگرە بمبەوە ماڵ)).
★★★
دوا یارییە
بێبەهایە؛
کوا هەوێنی شەرەفمەندی و
مەیینی مەراقی گەرد و تاوان…
هاوکێشن لەتای تەرازوو

پێکەنین و قوڵپی گریان…
پەلکەزێڕینە ناڕسکێ
رەنگڕێژ بکا دنیای جوانی،
بە خەندە کەس دڵخۆش نا بێ
راونێ خەم و نیگەرانی…
ئا ئەمجارە
لووتکەی جودی سەما دەکا
دەبێتە هەسپی بێ لغاو؛
دەریا دەخنکێ لە کەشتی
گۆڕ نامێنێ بۆ تەرمی ئاو…
نە درەخت و نە هێلانە
بۆ جریوە پەناگە نین،
پاساری دەم ناکاتەوە
لێی دابارێ گەزۆی شیرین…
بۆ لەمەودوا گەڵای دارسێو
هەڵناوەرێ بەسەر خەیاڵ
هەموان گیرۆدەی تەنیایین
لە ئاسمان ناڕوێ پەڕ و باڵ.
ل□ تێک پەنجەرە نامێنێ
نیگا رۆچێ لە فەنابوون؛
ها دیدە درەوشایەوە
پەشۆکاندی تاریکوڕوون….

عیسا بۆتانی

26ی 12ی 2019

حزبە پیرە هەرزەکارەکانی کوردستان، بۆ وادەکەن؟ … عیماد

عەلی

شتێکی سروشتیە کە قۆناغەکانی عەقڵ و فام کردنەوە لای تاك بێت یان کۆمەڵگە و شارەزایی پەیدا کردن و رەفتاری مەعقوڵ، ماوەیەکی دیاریکراوی دەوێت و، بە گشتی لە هەموو شوێنێك و زەمینەی ڕۆشنبیری وکۆمەڵایەتی و میژوویی و جوگرافی کاریگەریەکی خۆیان هەس لەسەر ئەم بابەتە، بەڵام تێکرای ماوەی باڵغ بوون لە هەر رەگەزێك و لەهەر کوێیەك بێت نزیکە لەیەکتر و جیاوازەیکی ئەوتۆی نابێت.
ئەمە ئەگەر بۆ زیندەوەر و مرۆڤ بە تایبەتی شتیکی زانستی حاشاهەڵنەگربێت، لە هەمان کاتدا بۆ پیکهاتە و کۆی کۆمەڵگە و رەگەز و توخمەکانی تریش جیاوازیەکی ئەوتۆی نیە. لەو نێوەندەشدا بۆ دەزگا و رێکخراو و حزبیش، ناوەرۆك و رەفتار و بیرکردنەوە ؛ واتا فەلسفە و ئامانج و شیعارو رێباز و عەقڵیەتی سەرکردایەتیی پێکهاتەی سیاسی و مەدەنی هەڵقوڵاوی ئەو زەمینەن کە تێیدا لەدایکبوون.
ئەوەی پارادۆکسی گەورەی تێدا بەدیبکرێت، تەنها لەم ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستەدایە و، بۆ بەدبەختی ئەگەر کورتی بکەینەوە تەماشا دەکەیت کوردستان لەو نەخۆشیانەدا تەنیوە کە تەنها زیانەکانی بۆ گەلی کورد دەبێت نەك تاکی سەرکردە. خەڵك گەورە دەبێت، شارەزایی پەیدا دەکات و سەنگین دەبێت و رەفتاری بە حساب و ورد دەبێت و بۆ هەر هەنگاوێکی ستراتیجی هەزار و یەك توێژنەوە و دراسەت دەکات.
حزبەکانی لەمەڕ خۆمان، ئەوە باسی ژووری لێکۆڵینەوە و دراسەت و تیۆریزانی و رەفتار و فەرمانی کاری رۆژانە و مانگانە و ساڵانە و تەنانەت دەیەیەکیش لێك جیاناکرێتەوە و لە عەقڵی کەسێك یان کۆمەڵێکی دەسترۆیشتوو یان بنەماڵەیەك قۆرخکراوە، بۆیە هیچ لات سەیر نەبێت ئەکەر ئەمڕۆ سۆشیالیستی بن و سبەی بە قودرەتی قادرێك بگۆڕێن بۆ سەرمایەداریەکی رووت یان لیبراڵیزمێمی نوێ، ئەمە بە قسە و بۆ زەمینەی لەبار. یان ئەمڕۆ نەتەوەییانە بیر بکەنەوە و سبەی ئومەمی بن و تەنانەت دان بە سنوری وڵاتانیشدا نەنێن (ئەوان وادادەنێن مەبەستیان بەرژەوەندی مرۆڤایەتیە !!).
تا دوێنی یەکپارچەیی کوردستان خاڵی سەرەکی و چوغزی بیرکردنەوەی هەردوو حزبی دەسەلاتداری پیری ئاخرشەڕی کوردستان بوو، ئەمڕۆش باس و خواستی دوو ئیدارەیی و خۆخزاندنە باوەشی بێگانە و ژێردەستەیی دەسەلاتی ناوەندی عیراق دەکەن. لیرەدا حەقی هەمووانە کەبپرسن:

1- بۆچی حزبەکانی کوردستان هێمن و پر مەعریفەت و زانایانە بیر ناکەنەوە و رەفتار ناکەن؟

2- بۆچی لە نێوان شەو و رۆژێکدا لە هەر بوارێکدا بێت 180 پلە دەگۆرێن ؟

2- بۆچی لە مێژووی کوردستاندا سەرکردایەتیەکی شارەزا وبلیمەت و بەواتا سەرکردەی نمونەیی بەدیناکرێت کە هەموو کەس شایەتی بۆ بدات؟

4- بۆچی حزبی راستەقینەی هەڵقوڵاوی نێو کۆمەڵگە و خوێنەری واقیع و بەرژەوەندەیکانی میلەت نەهاتۆتە ئاراوە؟

5- بۆچی هەمیشە بەرژەوەندیە کی بچوکی کەسیی بێت یان حزبی لەسەروی هەموو بەرژەوەندیەکانەوە بووە؟

6- ئایا خەتاکە نێوخۆیی و کەسی و کۆمەڵگەییە یان تەنها دابەشکاری کوردستان و زوڵم و ستەمی داگیرکەران و هەست بە کەموکورتی میلەت بە گشتی لەم بارەدا وەکو بارودۆخی بابەتی رۆڵی یەکلاکەرەوەی هەبووە؟

7- بۆچی کورد وا بێ سەرکردە بێت و کەسایەتیەك دەرنەکەوێت بەدوور لە نەرجسیەت و تەنها بە بیکردنەوەی حزبیانە و تەکتیکی رۆژانە نەبێت هیچ رەفتارێکی دراسەتکراوی لەمەڕ پرسە سەرەکی و چارەنوسسازەکان نەبێت؟

8- حەقمانە بپرسین، بۆچی بەتایبەتی پارتی و یەکێتی، ئەگەر تەمەنیان بگاتە سەد ساڵیش باڵغ نابن و هەر حزبی رەفتار هەرزەکارانەن و ستراتیج و تەکتیك تیکەڵ دەکەن و ، لای ئەوان پرنسیپی حزبی و بۆچونی کەسێتی و بنەماڵەیی جێگەی فکر و فەلسەفە و بەرژەوەندی باڵای میلەت گرتۆتەوە؟ !!

ئەگەر بە وردی ئەم چەند رۆژەی دوایی و کێشەی زینی وەرتی بخوێنیتەوە و قسەی سەرکردایەتی وبنکردالیەتی و بەتایبەتی خاوەن دەسەلات و دەسترۆیشووەکانی هەردوو حزب بخەیتەبەرچاو کە چۆن لێدوان دەدەن وچی دەوترێت دەربارەی چارەسەر و مامەڵە لەگەڵ کردەوەیەکی بچوکی رۆژانەی ئەم کاتە ناسکەدا، ئەوا عەقڵیەت و بیرکردنەوەی سەرکردایەتی وکادری ئەم حزبە پیرە هەرزەکارانەت بۆ دەردەکەوێت.

دوو کتێبی دیکەی(سەدیق سەعید ڕواندزی) چاپ و بڵاو دەکرێنەوە

وا بڕیارە لە ئاییندەیەکی نزیکدا، دوو کتێبی دیکەی سەدیق سەعید ڕواندزی چاپ بکرێن. کتێبی یەکەمیان بە ناوی **(لە سێبەری کتێبدا)**یە، کە خوێندنەوە و ڕانانە بۆ بیست و دوو کتێب، کتێبی دووەمیشیان بە ناوی**(کۆرۆنا)**یە، کەچەند کورتە وتارێك پەیوەست بە کۆرۆناو دیاردەکانی ژیان لە خۆدەگرێت و لە ماوەی ئەو چەند ڕۆژەی کەرەنتینە وقەدەغەی هاتووچۆ،نووسراوە.

دواین فەسڵی بەهەڵمبوونی جورج … ئەنوەری حاجی خدر نامۆ

(ئەم شیعرە وەڵامە لەسەر شیعری شاعیر نەوزاد بەندی :لە کۆتایی تەمەندا ..ئینجا …)

هەنگاوی چی برا
٣٠ ساڵ زیاترە
قاچیان کردە تیرۆك
دایانە دەست ئاغای دەڤەری بارزان
یان هی خیوەتێکی نێو عێلی تاڵەبان.
لەجیاتی پیتی نازك
دڵیان بڕ کرد
لە گوو
هەر پیشەیانە، جوانی وێرانکەن
ئەربابانی بەدخوو
خەراپەی بۆچی لێدەگرم؟
ئا ئەمەیە کاکی کوردە
خۆ نە کافریشە نە جوو
ل□ بیرت بێت
(هەر قسەی عەمارەپووی سی ساڵ)

قەزافی و حوسنی و بەشیری
خستە نێو چاڵ
ئەی مەردی حیسابیی، بە پیت و خاڵ
نەتبیستووە زوڵم لە ئەستووریدا
سەری خاوەنەکەی دەخوا بە زمانی حاڵ؟
نا وانیە
هزر مەکە ئیتر تابلۆکە نانەخشێ،
هەنگاوەکان لێرەدا دەپوکێنەوە،
ئەی هاوڕێی کۆنەساڵ
دڵنیابە
بە هیمەتی ئەم نەوەیەو بە نەوەی کۆن
ئەم ڤایرۆسی یەکیەتی و پارتیە
دەنێرین بۆ ئەو دوژمنەی بمانەێ لە ناوی بەین
دەیانکەینە نێو قۆدی هەر وەکو ڕۆن
ئائەمە بوو بەڵای کوردایەتی و
هەر هەمووشمان باش دەزانین
قەد مەڵێ چۆن

رۆژی جیهانی کتێب و مافەکانی نووسەر… رەزا شوان

رۆژی (٢٣/ ئەپریل)ی هەموو ساڵێک، بە (رۆژی جیهانی کتێب و مافەکانی نووسەر) لە جیهاندا ناسراوە.. رێکخراوی (یۆنسکۆ) ی جیهانی و هەموو دەوڵەتانی جیهان، بەم بۆنە گرنگەوە، ئاهەنگی گەورە و شایستە دەگێڕن.. کتێبخانە گشتییەکانیش پێشانگای تایبەتی بۆ تازەترین کتێبە چاپکراوەکان دەکەنەوە.. میدیا و تەلەفزیۆن و رادیۆکانیش، چاوپێکەوتن لەگەڵ نووسەران و هاوڕێیانی کتێب و هۆگرانی خوێندنەوە سازدەکەن.
هەر لەم رۆژەدا، کتێبدۆستان کتێبی تازە و گۆڵ پێشکەش بە یەکتری دەکەن.. چونکە کتێب بە نرخترین و گرنگترین یادگارییە، گوڵیش جوانترین دیارییە و گوزارشتە لە سۆز و رێز و خۆشەویستی بۆ مرۆڤی بەرانبەر.. ئەم نەریتەش بۆ یەکەمین جار لەم رۆژەدا، لە

کەتەلۆنیای ئیسپانیا بوو بە نەریت و باو.. کتێبفرۆشەکان لەگەڵ کڕینی هەر کتێبێکدا، گوڵێکی جوان و گەشیان پێشکەش بە کتێبکڕەکە دەکرد.. لەو کاتەوە بووە بە باو.

بێگومان کتێب و نووسەران، گرنگترین و گەورەترین ڕۆڵیان، لە مێژووی ئادەمیزاددا هەبووە و هەیە.. شارستانییەکان و پێشکەوتن و داهێنان هەموو لە سایەی بیر و خەیاڵ و کتێبەکانی نووسەراندا هاتوونەتەدی.. کتێب ئەڵقەیەکە لە نێوان ڕابردوو و ئەمڕۆدا، پردێکە لە نێوان ڕۆشنبیرییەکاندا. کتێب و خوێندنەوە دەماری ژیانی مرۆڤن.. ئەگەرچی لە ئەمڕۆدا، تەکنەلۆژیا هەی خێرای مۆدێرزمی هێناوەتە ئاراوە بۆ فێربوون وەرگرتن و خۆڕۆشنبیریکردن لەوانەش ئینتەرنێت و تەلەفزیۆنی ڕەنگاوڕەنگ.. بەڵام گرنگی کتێب و چێژی خوێندنەوە لە کتێبدا کاڵنەوە نەبوونە.. وەک چۆن پێویستە لە هەموو ماڵێکدا، چێشتخانە هەبێت بۆ ئامادەکردنی خواردن، تا تێری خواردن ببین.. هەر بەم جۆرەش پێویستە لە هەموو ماڵێکدا، کتێبخانە هەبێت و بە کتێبی بابەت هەمەجۆرە بیڕازێنینەوە. چونکە خوێندنەوە خۆراکی پێویستی ئەقڵە و زاخاوی بیر و هۆشمان دەدات.. هۆیەکی گرنگی خۆڕۆشبیریکردن و زۆر زانینە.

(تۆماس جیفرسۆن) دەڵێت:"من ناتوانم بەبێ کتێب بژیم"

(جیلبێرت کیس تیشیسترۆن) دەڵێت:"ژۆرێک بەبێ کتێب.. وەکو گیانێکە بەبێ ڕۆح"

(جان جاک ڕۆسۆ) ش دەڵێت:"وا تێدەگەم، کە هەموو ئەو شتانەی دەیانزانم لە کتێبەوە فیریان بوومە"

(مەلالا یوسفزای) پاکستانی، ئەو کچە منداڵە قوتابییەی، کە (چەکدارانی تاڵیبان) لە پاکستان تەقەیان لێکرد و برینداریان کرد، هەر لەبەر ئەوەی بۆ قوتابخانە دەچوو کە فێربێت و بخوێنێتەوە، بەڵام کۆڵی نەدا و درێژەی بە خوێندن دا و هانی هاوڕێکانیشی دا کە کۆڵنەدەن.. مەلالا یوسفزای لە تەمەنی (١٧) ساڵیدا، لە ساڵی (٢٠١٤) دا، لەگەڵ (کابلاش ساتیارسی) کە پیاوێکی هیندییە، هەردووکیان چالاکوانی داکۆکیکەرن لە مافەکانی منداڵان و مێردمنداڵان.. پێکەوە بە هاوبەشی (خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی) یان پێ بەخشین.. مەلالا تا ئێستا بچووکترین براوەی (خەڵاتی نۆبڵ)ە لە جیهاندا.. مەلالا لە وتارێکیدا، لە بەردەم کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکاندا، وتی:
“با کتێب و پێنووسەکانمان بگرین بە دەستمانەوە.. ئەمانە بەهێزترین چەکی ئێمەن”
ڕێکخراوی یونسکۆی جیهانی (بۆ پەروەردە و ڕۆشنبیری و زانیاری) کە

سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکانە. لەو کۆنگرەیەی کە لە ساڵی (١٩٩٥) لە لە شاری (پاریس) لە فەرەنسادا بەڕێوەچوو، ڕۆژی (٢٣/ ئەپریل) ی وەکو (ڕۆژی جیهانی کتێب و مافەکانی نووسەر) ڕاگەیاند. وەکو گوزارشتکردنێک لە ڕێزگرتن و پێزانین بە کتێب و بە ڕۆڵی بەرزی نووسەران لە بڵاوکردنەوەی زانست و زانیاریدا.

هەموو ساڵێک لەم ڕۆژەدا، ڕۆژی جیهانی کتێب و مافەکانی نووسەر لە هەموو وڵاتانی جیهاندا، ئاهەنگ وچالاکی شیاوی پەیوەند بە کتێب و نووسەران سازدەکەن و پێشانگای کتێب دەکەنەوە و کەمێکیش لە نووسەرانی ناسراویان خەڵات دەکەن.

هەموو ساڵێکیش، هەر ساڵەی لە شارێکی یەکێک لە دەوڵەتەکان، کە لە لایەن یۆنسکۆ و ئەو ڕێکخراوانەی، کە نوێنەرایەتی ئەم سێ کەرتە دەکەن: کەرتی خانەکانی چاپ و بڵاوکردنەوەی کتێب، کەرتی فرۆشیارانی کتێب، کەرتی کتێبخانەکان، ئەو دەوڵەت و ئەو شارە دیاری دەکەن و بڕیاری لەسەر دەدەن، کە لە ڕۆژی (٢٣/ ئەپریل) ەوە بۆ ماوەی ساڵێک ببێتە (پایتەختی جیهانی کتێب) و هەر لەو ڕۆژەدا پێشانگای کتێبی لێدەکەنەوە. بۆ یەکەمین جار لە ساڵی (٢٠٠١) دا، شاری (مەدرید)ی پایتەختی ئیسپانیا، کرا بە (پایتەختی جیهانی کتێب) و پێشانگایەکی گەورەی کتێبی لێکرایەوە. ئەمساڵیش شاری (کوالالەمپور) ی پایتەختی دەوڵەتی (مالیزیا) دەکرێت بە پایتەختی جیهانی کتێب و لەو ڕۆژەشدا پێشانگای گەورەی کتێبی لێدەکرێتەوە. هەر لەم ڕۆژەدا و لەم پایتەختەدا، (خەڵاتی یۆنسکۆ) ش دەدرێت، بە نووسەرانی ناسراوی ساڵی ڕابردوو، لە بواری (ئەدەبی منداڵان) و بواری (ئەدەبی لاوان) دا.

شایەنی باسیشە، هەڵبژاردنی ڕۆژی (٢٣/ ئەپریل) وەکو ڕۆژێکی جیهانی کتێب و مافەکانی نووسەر، هەڵبژاردنێکی هەڕەمەکی و لە خۆوە و بێ بنەما نەبوو، بەڵکو هەڵبژاردنێکی هێمایی و ڕۆشنبیری و ئەدەبی و ڕێزلێنانی لە پشتەوەیە، کە سەنگیان لە ئەدەبی جیهانیدا هەیە.

لە ڕۆژێکی وادا، لە (٢٣/ ئەپریل/١٦١٦) دا، کەڵە نووسەر و شاعیر و ڕۆمانوس و شانۆنووسی جیهانی (ولیام شکسپیر) کۆچی دوایی کرد، هەر لەم ڕۆژ و ساڵەدا بوو، نووسەر و شاعیری مەزنی ئیسپانی (میگیل دی تیبانتس) نووسەری سەرکەشییە ئەفسانەییەکانی (دون کیشۆت)، لە ڕۆژی (٢٣/ ئەپریل/ ١٦١٦) کۆچی دوایی کرد. هەر لەم ڕۆژ و مانگەشدا، چەندین نووسەر و شاعیر و ئەدیب و ڕۆماننووسی ناسراوی جیهانی، لەدایکبوون یا کۆچی دواییان کرد، لەوانەش: (مۆریس درایۆن، ئینگا گارسیلاسۆ دی لاڤیگا، فلادیمێر نابۆکۆڤ، هالدەرک لاکسنس، جۆزێت بلا، مانوێل میگیا فاییگۆ،...) زۆریش گەڕام بە ڕۆژی لەدایکبوون یا کۆچی نووسەرێکی ناسراوی کوردمان لەم ڕۆژ و مانگەدا،

تا لێرەدا ناویان بنووسم، بەرچاوم نەکەوتن.
هەموو ساڵێکیش رۆژێ پێش (رۆژی جیهانی کتێب) واتە لە رۆژی (٢/ ئەپریل) دا، کە یادی لەدایکبوونی کەڵەنووسەری بواری ئەدەبی منداڵان، چیرۆکنووس (هانز کریستیان ئەندەرسین) ی دانیمارکییە، کە بە (باوکی ئەدەبی منداڵان) لە جیهاندا ناسراوە.. هانز ئەندەرسین، لە رۆژی (٢/ئەپریل/١٨٠٥) لە دانیمارک لە دایک بووە..
هەر دوو ساڵ جارێک، دانیمارک بە بۆنەی لەدایکبوونی هانز ئەندەرسین، لە رۆژی (٢/ ئەپریل) دا، دوو خەڵاتی بەنرخ، کە بە (خەڵاتی ئەدەبی منداڵان) یا بە (خەڵاتی نۆبێڵی بچووك) ناودەبرێت، خەڵاتەکانیش بریتین لە دوو (میدالیای زێڕ) و دوو (بڕوانامەی دپلۆم)، لە لایەن شاژنی دانیمارک (مارگرێتی دووەم)ەوە، لە ئاهەنگێکی شایستەدا لە (کۆپنهاگن) ی پایتەختدا، دەدرێت بە باشترین نووسەری کتێبی منداڵان و بە باشترین هونەرمەندی وێنەکێشی کتێبی منداڵان، لە ماوەی ئەو دوو ساڵەی رابردوودا.. گەرچی تا ئێستا بە فەرمی رۆژی لەدایکبوونی (هانز کریستیان ئەندەرسین) نەکراوە بە (رۆژی جیهانی کتێبی منداڵان). بەڵام دانیمارک و چەند وڵاتێکی تر، بە بەرزڕاگرتن و پێزانینی ئەو خزمەتە زۆر و گەورەیەی کە هانز ئەندەرسین پێشکەشی بواری ئەدەبی منداڵانی کردوون، لە ساڵڕۆژی لەدایکبوونیدا، کە بە رۆژێکی میژوویی و بە وەرچەرخانێک لە ئەدەبی منداڵان لە جیهان دادەنرێت، ئاهەنگ و چالاکی شایستە دەگێڕن. هانز کریستیان ئەندەرسین لە رۆژی (٤/ ئەوگوست/١٨٧٥) دا، لە شاری کۆپنهاگن کۆچی دوایی کرد.
بە بۆنەی (رۆژی جیهانی کتێب و مافەکانی نووسەر) جوانترین پیرۆزبایی لە سەرجەم نووسەران و هاوڕێیانی کتێب و لە خوێنەرانی کوردمان دەکەم.. هیوادارم زیاتر و زیاتر هۆگر و شەیدای خوێندنەوەی کتێب و رۆژنامە و نووسینی کتێب ببین.. تا خوێندنەوە ببێت بە پێویستییەکی سەرەکی و بە بەشێکی گرنگ لە کولتوور و لە ژیانمان.. تا ئەو رادەیەی رۆژانە نەتوانین بەبێ خوێندنەوەی کتێب و رۆژنامە هەڵبکەین.
دەبا عاشقانی کتێبی کوردیمان، هەموو ساڵێک لەم رۆژەدا، بیکەن بە نەریتێکی باو، بە دیاری و بە یادگاری (کتێب و گوڵ) پێشکەش بە یەکتری بکەن.. منداڵەکانیشمان لەسەر ئەم نەریتە جوان و بەسوودە رابهێنن.
داواش لە کتێبخانە گشتییەکانی شارەکانی کوردستان دەکەم، کە بۆ ئەم رۆژە چالاکی و بەرنامەیان تایبەتییان هەبێت و کۆمەڵێک پۆستەر و دروشمی گونجاو بۆ هاندانی گەورە و منداڵان بۆ خوێندنەوە.. پۆستەرەکانیش لە شوێنە گشتییەکانی شاردا، هەڵیان بواسن. بۆ

نموونە:(کتێب باشترین هاوڕێیە)، (کتێب جوانترین دیاری و یادگارییە)، (خوێندنەوە خۆراکی ئەقڵە)، (دەمانچە و تفەنگ بە منداڵەکانتان مەکڕن.. گۆڤار و کتێبی منداڵانیان بۆ بکڕن)، (گەر دەتەوێ هەمیشە لە یادمدا بیت.. کتێبێکم پێشکەش بکە)،(دایکان و باوکانی هۆشیار، هانی منداڵەکانتان بدەن با گۆڤار و کتێبی منداڵان بخوێننەوە)، (هەر خەریکی تاوڵە و دۆمینە مەبن.. چەند کتێبێک بخوێننەوە) … هتد.

مامۆستا دڵسۆزەکان، دادە دلۆڤانەکانی باخچەکانی منداڵان، با کتێبەکانی کتێبخانەکانی قوتابخانەکانتان تۆز لێیان نەنیشێن.. کتێب بۆ رازاندنەوە نییە.. بۆ خوێندنەوەیە.. ئێوە دەتوانن رۆڵێکی زۆر گەورە ببینن، لە رۆشنبیرەکردنی قوتابییەکانتان و لە هاندانیان بۆ خوێندنەوە.. ببورن، کە ئەم پرسیارەتان لێدەکەم: ئایا لە ماوی ساڵێکی خوێندندا، نالێم دوو جار، بە تەنیا جاریکیش قوتابییەکانتان بردوون بۆ (بەشی منداڵان) لە کتێبخانەی گشتی شارەکەتاندا.. تا ئاشنای کتێب و کتێبخانە ببن و هۆگری خوێندنەوە ببن..؟

وەزارەتی رۆشنبیری کوردستان، ئەم پرسیارەش ئاراستەی ئێوە دەکەم، ئایا تا ئێستا، لە (رۆژی جیهانی کتێب) و لە بۆنە رۆشنبیری و ئەدەبییەکانی تردا.. چەند نووسەری بە توانا و ناسراوی کوردمان لە بواری ئەدەبی منداڵاندا، لە لایەن ئێوەوە، خەڵات کراون؟ بڕوا ناکەم ئەوانەی کە تا ئێستا خەڵاتیش کراون، لە پەنجەکانی دەستێکمان زیاتربن. راستییەکەی ئەوەیە، کە ئێوە وەکو پێویست ئاوڕتان لە ئەدەبی منداڵان و لە نووسەرانی ئەم بوارە گرنگ و چارەنووسازە نەداوەتەوە.

رەزا شوان
نەرویج: ١٩/ ئەپریل/٢٠٢٠

بۆ جوانیی ژینگە … عەلی

حەمەڕەشید بەرزنجی

ئـــەم ژینگە یە نــازدارە
تـا خاوەن بە جوان دیارە
گـــەورە و بچـوک پێکەوە
هـەر هەمووی بەرپرسیارە
با هـەر کەسە و لەلای خۆی
دڵســـۆزیی بنوێنێ بـۆی
بەکـــار و بە کــردەوە
وەک ئەرکێک بێ لە ئەستۆی
کە هـــاوڕێیەک لە شوێنێ
دە نـــەمـــامێک دەڕوێنێ
ئەمەش وەکو ئـــەو دەکەین
خۆشی بە دەمـــان دینێ
هاوڕێکـــانی تریش دێن
بەدوامـــاندا دەگەڕێن
سەرو نەمـــام دەهێنن
لـــەو ناوەدا دەیڕوێنن
...
٢٤/١/٢٠٢٠

چەند تیرۆژێ شیعرێک – شیعری: نەوزاد بەندی

{{- – پێشکەش / بە شاعیر و ڕوناکبیری پایەبەرز : لەتیف بەوار – – ئەو پیاوەی فێری کردم شیعر هەڵنەکەوزێنم و یەکسەر لە کیبەردەوە نەینێرم بۆ چاپ ..فێری کردم خۆشەکێک ببەمە قووڵاییەکان و نەترسم لەوەی بخنکێن ..}}}

تا کوڕەکەی عەجەم مابوو ،
نەوت بەرامبەر خۆراک ئەبرا

بۆ گەلێک ، بودەڵە و برسی
کە کوڕی عۆجەیان لابرد ،
هەتا ئەمڕۆ ،
نەوت ئەدزن بەرامبەر کورسی

★ ★ ★

شاخێکم دی ،
ئەیەڕۆ ! خۆی پیس کردبوو ..
لە دوورەوە پەڵەیەک
ها تە بەرچاوم ..
پەڵەیەک سپی وەک دایبی ،
وورد بوومەوە ،
میللەتێکی سووک .. ترسنۆک
ئاڵای سپییان هەڵکردبوو

★ ★ ★

بەچوار دەوری خۆما ڕوانیم ،
هەر هەمووی
فەریکە پیاو بوو ..
وەک مناڵ بۆ نان ئەگریان ،
لەسەر دەریا یەک پترۆڵ کە
وەکیلەکەی
دووسێ تانجی و
سەگی ڕاو بوو ..

★ ★ ★

ئەی نیشتمان..
من پێناسەی تۆم پێناکرێ ..
کە هاونیشتمانیی نەبن ،
خاک لە چوار لاوە ،
ئەدزرێ ..

★ ★ ★

چیم پێ ئەکرێ ؟
ئەی دار و بەرد ،
چیم پێ ئەکرێ …!؟

خ□ک□ک سەریان شۆڕ کردووە و ..
هەندێکیان سەر هەڵئەگرن و ..
هەندێکیان هەڕاج ئەکرێن و ..
ئەوەی تری لە خاچ ئەدرێ ..
بە خۆم و هەندێ حەرفەوە ،
کە لەدەستم هەڵئەوەرن ،
وەک زەیتون و بۆڵە ترێ ..
لە ژێر پێی ئەو مێگەلەدا ،
شیعری داماو ،
چی پێ ئەکرێ ..؟

* * *

بە کۆمەڵێ سمێڵم ووت ،
کە بۆنی نۆکیلۆ ئارد و
یەک بتڵ
زەیتی حوکمەتیان لێوە ئەهات :
(وەرن .. با بڕۆینە دەرێ ..
شەقامەکان لوول بکەین و
بە خۆر بڵێین ،
چەند تیشکێ بۆ ئێمەیش بگرێ ..)
لەرز گرتنی
ترس کوشتنی ..
وەک مناڵی مەل□ تکە
ڕوویان وەرگێڕا و ..
لەناو قوماتەکەیانا ،
پێیان ووتم :
مردووت مرێ !

* * *

ئەو هەموو پیاوە ڕیز ئەبن ..
لە ژێر بەفر و
لە ژێر باران ..
لەژلر خۆری برژاوی ئاب ،
پارەی چاپکراو وەرگرن ..
بوتڵێ غاز بە شان هەڵگرن ..
شەرمەزاریش نابن ،

نامرن..
لەسەر ئۆقیانووسێ نەوت و
پڕ دنیا گازی سروشتی ،
نە ساتێ بیر ئەکەنەوە..
نە دروشمێ دادەهێنن ..
نە پەندێ
دەرسێ ، وەرئەگرن ..

* * *

دانیشتووی ئەمارەتێکم ،
بێ ئەمیر و
بێ شمشێرە ..
خەڵکێک وەک شەمشەمەکوێرە ،
یەک دوو تەقەڵ لە ژیان ئەدەن ،
ئیتر بەڕۆژ هەڵواسراون ،
دنیا ئاوەژوو ئەبینن ..
زۆر سەیرن مر□قی ئێرە …

* * *

زاری زۆرم کرد□ تەوە ،
لە مەلا تاکو کۆمۆنیست ..
لە بتپەرست ..
لە مۆدێرن و ..
پۆست مۆدێرن و ..
هەموویان بە مەتر و
بە بست ،
زمان دەردێنن و
دەڵێن :
(خوا چاکی کا !!)
ئیتر کارەبا ئەبڕێت و ..
ئەبێ کوڕی موەلیدەکە ،
-خوا دەست بگرێ بە باڵیەوە —
هەندل لێ دا ،
ڕوناکی کا ..

* * *

لە دوای نۆ مانگ ،
مناڵێ کە دێتە ئێرە ..

دوو کۆمپانیا داهاتەکەی
بۆ ئەخۆن و
دوو دانە دەزگای خێرخوازیش
بە سەبەتەیەک گۆشی ئەکەن ،
ناوەکەی : سەبەتەی خێرە..
★ ★ ★
میللەتێک
لە خەو هەڵئەسن ،
بێ بەرنامە و
بە بێ خاوەن ..
بڵاو ئەبنەوە ،
دێن ودەچن ..
گوڵەوەچنی مەزراکانی
نەوت ئەکەن و ..
جا سەریان بەرز ئەکەنەوە ..
کوا ..کەی قەت ئەوان ملکەچن !؟
★ ★ ★
لێرە
پیاوە ئاینیەکان ،
سەدساڵە باسی خەبات و
گیانفیداکردن ئەکەن و
بەرە بەرە ،
قەڵەو ئەبن .
توشی زەغت وشەکرە ئەبن..
دانیان ئەکەوێت و
ئەمرن ..
بە بێ ئەوەی بۆ جارێکیش
لووتیان بپژێ ..
دڵ□ پێ خوێنی خەباتیان
لە لەش برژێ ..
کۆمەڵێ لاو کۆ کەنەوە و
ڕێگا بە زاڵمێ بگرن ..
ئیتر تێناگەم ئەم هەوڵ و
ڕۆح و گیانفیداکردنە ،
کە بەردەوام باسی ئەکەن ،
لە ژیانا جێبەجێ ئەکرێ ،
یان ئەویش بۆ دوای مردنە ؟!

* * .*

هونەرمەند و
نووسەرە زۆر گەورەکانمان
لە جیاتی بەرە تۆوی نوێ
بپرژێنن ،
بەڵکو گوڵی شۆڕش بڕوێ ..
لە سەنگەری ئەوروپا دا،
خۆیان لێ قایمکردووە ..
ئەوانەیشی سنوور داشن ،
یان گەڕاونەتەوە بۆ ئێرە و
شەیدای ڤێلای دیاری حیزب و
پیاهەڵدان و
چەند جۆرێ پارە و مەعاشن ،
لە جیاتی نیشتمان جوان کەن
لە جیاتی ڕێی پڕ لە بازگەی
شۆڕش و هوشیار بوونەوە
بۆ مێگەلەکە ئاسان کەن ..
ئەڕۆن بەرەو تورکیا و یۆنان
بە پارەی خوێنی شەهیدان
بە کرێی ئەگرن کچێکی جوان
تا ببێ بە دارچینی
سەر محەلەبی
کلیپێکیان ..
لە پشت دیمەنی شارێکی
پڕ هونەری بێگانەدا ،
گۆرانییەک تۆمار ئەکەن ،
بێ تام
مردوو
بێ گوزارشت
بێ هونەر
پڕ هەڵە و نوقسان
لە ئاواز و
لە هۆنراوە و
لە دابەشکردنی مۆسیقا و
دەرهێنان و
وێنەگرتن و
ئەندازیاری دەنگی

بەڕێز جەنابی خۆی ..
هەم زیارەت
هەم تیجارەت
هەم سیاحەت
چۆن ئەهێڵێ کەس لێی بخوا
ئەو دوگەی کە باریوە بۆی؟

* * *

ئێرە نە کۆمەڵگایەکە و
نە گاگەلە ..
پلیکانەی خوار و خێچە ..
دەعباکانی
بە ئێسک و پروسکی یەکا ،
سەر ئەکەون ..
قرچە ..قرچە ..
ئەوەی گەیشتە
ئاستی
پێڵاوی شاهەنشا ،
شەرەفی بۆیاخ و
ماچی
پێڵاوی پاشای پێ ئەدرێ ..
قۆز ئەبێت و
قەڵەو ئەبێ ..
برۆ و ڕیش و قژ زەرع ئەکا
ئەتوانێ لەگزیش بکڕێ ..
ئەوانەی خوارەوە ئەبن ،
بە سەد بەرە ..
هەندێکیان پێی ئەڵێن
بەخوا ئازا و ژیرە ..
جەربەزەیە ..
هەندێ ئەڵێن ڕۆشنبیرە ..
ئەڵێن ووریا و قسە زانە ..
قەت بۆ مەوزوع دانامێنێ ..
هەندێ ئەڵێن : هەر لە خۆی دێ .
چاو نەترسە..
زەوی ڕوکن و ..
ق□لا و شوقەیشیان داوەتێ ..

هێندە جوانن ،هەر مەپرسە ..
قەد و باڵاكەى ئەيهێنێ ..
هەندێ ئەڵێن چڵكاو خۆرە ..
خۆ فرۆشە ..
جۆرەها قسەى جياواز و
سەيرى
دەربارە دەرد□ بڕن..
هەر هەموويشيان ،
هيوادارن
سێڵفيەكى لەگەڵ بگرن
٭ ٭ ٭
من دواى
ساڵانێ خوێندن و
بيركردنەوە ..
قوڵبوونەوە ..
مردن و زيندوو بوونەوە ..
سەرنجدان و
چەندين بارە پياچوونەوە ..
تێڕوانين و لێكدانەوە ،
بۆم دەركەوت ئەم ئيزديحامە ،
بە خۆيشمەوە ،
موچەيەكى خۆڕايى بۆ ببڕەرەوە ..
لێى گەڕێ تەما تەى ڕزيو ،
بە نرخى تەما تەى فرێش ساغكاتەوە ..
ئيتر
سوارى
پشتى نيشتمانەكەى بە ،
هەر ئاوڕيش ناداتەوە ..
خاك و
نەوت و
داهاتووەكەى ..
كەلەپوور و
ئاين و
مێژووى هەڕاج كە ،
ئاساي□ بە لايەوە ..
بە كۆم□ نيست و
مۆدێرن و

سیکیولار و
م□لا یـ□و□ . .